

МОДЕЛЮВАННЯ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ.
ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ
ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Полтава - 2020

ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМ. М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО
КАФЕДРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ
РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

МОДЕЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.
ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Електронний навчально-методичний кейс

Полтава
2020

УДК -376.01-616-008.61-(072)

М-74

Рекомендовано науково-методичною радою
Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
ім. М.В. Остроградського
(протокол № 3 від 31 травня 2021 року)

Упорядник: О.І. Цехмистро, методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти ПОІППО імені М.В. Остроградського

Науковий редактор: З.В. Резніченко, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії і економіки освіти

Науковий керівник проєкту: І.О. Калініченко, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти

Рецензенти:

С.В. Королюк, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту освіти ПОІППО імені М.В. Остроградського

О.Г. Жданова-Неділько, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна ПНПУ імені В.Г. Короленка

С.В. Зайцев, директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Полтавської міської ради

Моделювання інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату / упорядник : О.І. Цехмистро. – Полтава : ПОІППО, 2020 – 100 с. – Доступ : <http://poippo.pl.ua/nml/elektronni-vydannia-poippo>.

У навчально-методичному кейсі обласного науково-методичного проєкту «Моделювання інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату» схарактеризовано особливості розвитку дітей з порушенням опорно-рухового апарату, запропоновано шляхи адаптації освітнього середовища, модифікації навчальних програм і матеріалу, наведено поради щодо створення позитивного мікроклімату в адаптивному навчальному середовищі й дитячому колективі. Кейс містить словник термінів і понять, які стосуються інклюзивної освіти та нозології: порушення опорно-рухового апарату.

Зміст кейсу містить опис досвіду роботи педагогів інклюзивно ресурсних центрів, практичних психологів, реабілітологів, асистентів вчителя закладів освіти з іклюдивним навчанням Полтавської області, глосарій, додатки, перелік використаної та рекомендованої літератури, що допоможе кращому сприйманню викладеної інформації, а також її уточненню.

Видання адресоване педагогам закладів освіти з інклюзивним навчанням, методичним працівникам, батькам з метою подальшого розвитку інклюзивного навчання в закладах освіти Полтавщини.

©ПОІППО, 2020

Зміст

Вступ.....	5
Перелік умовних скорочень.....	6
1. Сильні та слабкі сторони дитини з порушеннями опорно-рухового апарату.....	7
2. Загальні рекомендації щодо навчання та розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату	12
3. Ключова інформація про особливості категорії	19
4. Стратегії підтримки в освітньому середовищі, поради вчителям і батькам від РЦПО щодо забезпечення освітніх потреб дітей	23
5. Відомості про програми, які необхідно використовувати вчителям різних освітніх галузей	43
6. Організація роботи дітей та учнів на занятті й уроці з урахуванням індивідуальних особливостей у колективі	45
7. Поради щодо співпраці команди психолого-педагогічного супроводу дитини з порушенням опорно-рухового апарату.....	57
8. Опис практичного досвіду роботи педагогічних працівників Полтавської області	64
8.1. Охріменко Віталій Михайлович, вчитель-реабілітолог комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Чорнухинської селищної ради ...	64
8.2. Даценко Ірина Миколаївна, практичний психолог інклюзивно-ресурсного центру Котелевської районної ради	67
8.3. Московченко Тетяна Сергіївна, практичний психолог дошкільного навчального закладу «Росинка» Горішньоплавнівської міської ради Полтавської області	72
8.4. Гасан Зінаїда Петрівна, вихователь Полтавського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) компенсуючого типу №78 «Пізнайко» Полтавської міської ради Полтавської області.....	74
8.5. Корнієнко Віта Віталіївна, асистент вчителя філії Гребінківської ЗОШ I-II ступенів №1 Опорного закладу Гребінківської ЗОШ I-III ступенів №4 Гребінківської міської ради Полтавської області	82
8.6. Крутій Тетяна Іванівна, практичний психолог Опорного закладу Гребінківська ЗОШ I-III ступеню №4	86
8.7. Шкурко Людмила Григорівна, асистент вчителя Опорного закладу Гребінківської ЗОШ I-III ступенів № 4	87
8.8. Алексєнко Оксана Василівна, соціальний педагог опорного закладу «Кобеляцький ліцей №1»	88
8.9. Карабут Наталія Іванівна, вчитель-реабілітолог Пирятинського Інклюзивно-ресурсного центру	89
Список використаних джерел	90
Основна література	93
Додаткова література	95
Додатки	
Глосарій	97

Вступ

Навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату в закладах освіти є однією зі складних та актуальних проблем у процесі розвитку інклюзії в Україні. Тож, створення навчально-методичного кейсу має на меті висвітлення особливостей розвитку дітей з порушенням опорно-рухового апарату, пошуку шляхів адаптації освітнього середовища, модифікації навчальних програм і матеріалу, створення позитивного мікроклімату в адаптивному навчальному середовищі та дитячому колективі.

Зміст кейсу розкриє спеціальні умови, які необхідно створити залежно від ступеня та характеру проблеми, спрямовує якомога раніше розпочати корекційну допомогу, об'єднавши зусилля батьків та команди фахівців психолого-педагогічного супроводу задля подальшого позитивного результату.

Теоретична частина містить інформацію про сильні та слабкі сторони дитини з порушенням опорно-рухового апарату, загальну інформацію про вікові психофізичні особливості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, рекомендації щодо навчання дітей із порушенням опорно-рухового апарату, ключову інформацію про особливості категорії, стратегії підтримки в освітньому середовищі, поради вчителям і батькам щодо забезпечення освітніх потреб дітей, відомості про програми Міністерства освіти і науки України щодо їх використання в освітньому процесі для дітей з порушенням опорно-рухового апарату, інформацію про особливості організації роботи, поради щодо співпраці команди психолого-педагогічного супроводу дитини з порушенням опорно-рухового апарату.

Мета кейсу – допомогати педагогічним працівникам закладів освіти з інклюзивним навчанням, зокрема тим, які працюють з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату.

У посібнику наданно рекомендації про те, як можуть бути облаштовані приміщення й майданчики закладів освіти для комфортного та безперешкодного перебування в них дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

Сподіваємось, що інформація, наведена в цьому кейсі, допоможе педагогічним працівникам закладів освіти набути необхідних компетентностей і надавати якісні освітні послуги дітям з особливими освітніми потребами, загалом і з порушеннями опорно-рухового апарату зокрема.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЦП	дитячий церебральний параліч
ЗДО	заклад дошкільної освіти
ЗЗСО	заклад загальної середньої освіти
ІПР	індивідуальна програма розвитку
ІРЦ	інклюзивно-ресурсний центр
МОН	Міністерство освіти і науки України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ООП	особливі освітні потреби
РЦПО	ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти
СПП	соціально-педагогічний патронат
ЦНС	центральна нервова система

1. Сильні та слабкі сторони дитини з особливими освітніми потребами, що має порушення опорно-рухового апарату

Країни світового співробітництва, як правило, мають власні стандарти у сфері дошкільної освіти: для переважної більшості держав дошкільна освіта обов'язкова.

В Україні стандарт визначається Базовим компонентом дошкільної освіти, що ґрунтується на основних положеннях Міжнародної конвенції ООН про права дитини, Законах України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про охорону дитинства» (2001), інших нормативних актах стосовно дитинства.

В основі дошкільної освіти України закладено принцип безперервної освіти впродовж усього життя, тобто освітній процес починається від народження й триває все життя.

Здобуття дошкільної освіти в закладах дошкільної освіти, незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, має забезпечити виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти в Україні, який реалізується програмами розвитку дітей та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки України.

Громадяни України, а також іноземці й особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають рівні права на здобуття доступної та безоплатної дошкільної освіти незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних, інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

В Україні працюють різні типи закладів дошкільної освіти, які можуть забезпечити індивідуальні освітні потреби. Для дітей з особливими освітніми потребами надано право батькам на вибір спеціального або інклюзивного закладу дошкільної освіти.

Початкова освіта – це перший етап загальної освіти. Отримуючи початкову освіту, діти здобувають перші знання про навколишній світ, вчаться спілкуватися, вирішувати прикладні завдання. На цьому етапі формується і починає розвиватися особистість дитини, що підкреслює важливість початкової освіти для суспільства та держави.

В Україні початкова загальна освіта є обов'язковою і загальнодоступною. Навчання дітей у початковій школі починається з шести (семи) років, за умови відсутності протипоказань за станом здоров'я, але не пізніше досягнення ними віку восьми років.

Початкова освіта формує загальні навички та вміння, рівень освоєння яких значною мірою визначає успішність всього подальшого навчання. Початкова освіта передбачає такі види освітньої діяльності, які зазвичай спрямовані на формування в учнів базових навичок читання, письма, математики (тобто грамоти та кількісного мислення), закладає підґрунтя для навчання й розуміння основних галузей знань, особистісного та соціального

розвитку, готуючи дітей до базової середньої освіти. Цей рівень передбачає навчання на елементарному рівні складності з мінімальною або нульовою спеціалізацією.

Відповідно до п. 2 ст. 9 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020): «Діти з особливими освітніми потребами, які проживають на території обслуговування комунального закладу освіти, мають право на першочергове зарахування до нього у порядку, визначеному законодавством, для здобуття початкової та базової середньої освіти»[12].

*Сильні сторони дитини з особливими освітніми потребами,
що має порушення опорно-рухового апарату*

Соціалізація особистості:

- можуть навчатися у ЗДО чи ЗЗСО за умови створення безбар'єрного середовища;
- можливість пересуватися на милицях, за допомогою «ходунка», візка (залежно від тяжкості ураження).

Латералізація функцій:

- можуть володіти кінцівками, за умови визначення ведучої руки (ноги, ока, вуха);
- можуть контролювати довільну діяльність, гальмування рухів;
- можуть володіти можливістю умовних реакцій вибору;
- володіють полімодальною обробкою інформації (слухомоторна, слухозорова координація);
- можуть володіти серійною організацією рухів;
- можуть володіти координацією рухів очей і рук;
- можуть стежити за предметами;
- свідоме використання рухів у навчальній чи інших видах діяльності;
- відтворення порядку елементів, поелементне виконання рухів та дій.

Міжаналізаторні зв'язки:

- відчуття ритму;
- відтворення дитиною ритмічних малюнків;
- робота за наочним, комбінованим зразком або графічним записом ритму.

Статичні, координаційні можливості:

- можливість рівноваги.

Символічний праксис:

- розуміння та відтворення жестів, звертань, оцінок;
- виконання символічних та смислових рухів.

Регуляторний праксис:

- зв'язок між сигналами та діями.

*Слабкі сторони дитини з особливими освітніми потребами,
що має порушення опорно-рухового апарату*

Особливості психофізичного розвитку:

- рухові розлади (параліч, неповні паралічі);
- неспроможність контролювати та координувати рухи;
- мимовільність рухів;

- порушення загальної та дрібної моторики, рівноваги, просторової орієнтації;
- мовлення, слуху, зору (залежно від того, які відділи мозку зазнали ураження);
- підвищена втомлюваність;
 - нестійкий емоційний тонус;
 - соматична ослабленість;
 - уповільненість дій і психічних процесів;
 - високий ступінь тривожності;
 - демонстративність.

Перелічені стани можуть посилюватися під час хвилювання, несподіваному зверненні до дитини, перевтомі, намаганнях виконати певні цілеспрямовані дії. Чим значніші ураження мозку, тим сильніші прояви церебрального паралічу, проте церебральний параліч не прогресує з часом.

Проблеми розвитку мотиваційної сфери та довільності:

- несформованість мотивів навчання;
- слабкі пізнавальні інтереси, нерозвинута мотивація досягнення успіху;
- відсутність задоволення від подолання труднощів;
- низький рівень довільності.

Можливі відхилення розвитку пізнавальної сфери:

- труднощі засвоєння навчального матеріалу;
- низька навчувальність;
- інтелектуальна пасивність;
- затримка психічного розвитку.

Визначаючи сильні та слабкі сторони дитини з порушенням опорно-рухового апарату варто планувати її розвиток, навчання та виховання спираючись і на сприйняття дитини сім'єю.

Важливо! Педагогам про ставлення батьків до дитини з порушенням опорно-рухового апарату (за В. Соммерс) [16].

<i>Ставлення</i>	<i>Реакція на порушення опорно-рухового апарату</i>	<i>Схема поведінки батьків</i>
Прийняття дитини з порушенням опорно-рухового апарату	Сім'я приймає дитину з порушенням опорно-рухового апарату, об'єктивно її сприймає, адекватно її оцінює та виявляє справжню відданість дитині	Батьки не відчувають почуття провини чи неприязні до дитини з порушенням опорно-рухового апарату. Вважають, що необхідно досягти якомога більшого там, де це можливо. Віра у власні сили та можливості дитини з порушенням опорно-рухового апарату дає

		батькам внутрішню силу та підтримку
Реакція заперечення	Заперечується наявність порушення опорно-рухового апарату в дитини, що впливає на емоційний стан батьків	Плани батьків щодо освіти і професії дитини з порушеннями опорно-рухового апарату свідчать про те, що ніякі обмеження не приймаються і не визнаються. Дитину виховують у дусі честоловства, батьки наполягають на високій успішності її діяльності.
Реакція надмірного захисту, протекції, опіки	Батьків переполює почуття жалю та співчуття, вони захищають дитину від усіх небезпек	Батьки проявляють надмірну любов, намагаються зробити для дитини і за неї, тому вона може довго, а іноді все життя перебувати на інфантильному рівні. У дитини з порушенням опорно-рухового апарату формується пасивність, несамостійність, психологічна та соціальна незрілість.
Приховане не прийняття дитини з порушенням опорно-рухового апарату	Порушення опорно-рухового апарату вважається ганьбою	Негативне ставлення та відраза до дитини з порушенням опорно-рухового апарату ховаються за надмірно дбайливим, уважним вихованням. Батьки педантично намагаються бути хорошими татом і мамою
Відкрите неприйняття дитини	Дитина відкрито сприймається з огидою, і батьки повністю	Для обґрунтування ворожих почуттів і подолання почуття

	усвідомлюють свої ворожі почуття до неї	провини за них батьки використовують психологічний захист. Суспільство, в тому числі педагоги стають винними у всіх бідах. Батьки чужою виною обґрунтовують свою ворожість і відчують від цього полегшення

Отже, матеріал, запропонований у таблиці, допоможе конструктивно й оперативно проаналізувати й вибудувати стратегію співпраці сім'ї та педагогів.

2. Загальні рекомендації щодо навчання та розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату

Те, що розвиток як фізичний, так і розумовий тісно пов'язаний з віком, розуміли вже в глибокій давнішні. Ця істина, вочевидь, не вимагала особливих доказів: більше прожила людина на світі – стала вищою на зріст і міцнішою тілом, з віком прийшла мудрість, накопичився досвід, примножилися знання.

Існує кілька способів змін і модифікацій у вікових періодах: еволюційні, революційні, ситуаційні.

Еволюційні зміни відбуваються відповідно до законів природи і людського розвитку.

Революційні зміни є результатом вікової кризи.

Революційні змін трансформуються в нову якість психічних функцій і процесів, а також соціальні й інтелектуальні досягнення.

Еволюційні та революційні зміни трансформують індивіда в особистість, залишаючись стабільними та безповоротними.

Ситуативні зміни зумовлені впливом соціального середовища, організованої освіти і спонтанного навчання. Вони забезпечують формування та розвиток особистості на рівні соціальної поведінки, знань, умінь і навичок.

В основі виділення в онтогенетичному розвитку дитини особливих (сензитивних) періодів лежить ідея поступового дозрівання.

Сензитивні періоди - це періоди підвищеної чутливості до певних впливів, що створює сприятливі умови для формування у людини певних психічних властивостей і видів поведінки [41].

Сензитивні періоди збігаються з оптимальними термінами навчання. Скажімо, сензитивним періодом для розвитку мовлення є період від 1 до 3-х років; для розвитку рухових навичок – молодший шкільний вік; для розвитку абстрактно-логічного мислення – підлітковий період; для теоретичного мислення – рання юність. Таким чином, кожний віковий період відрізняється від іншого сензитивними можливостями, а не ускладненням навчання та виховання (А. Бодальов) [2].

Сензитивність зумовлює неповторність і незворотність вікового розвитку: якщо не будуть використані сензитивні можливості певного віку, то пізніше новоутворення сформувати буде складніше.

Визначаючи загальні закономірності розвитку психіки дитини, П. Блонський та Л. Виготський [4] звертали увагу на несталість темпу психічного розвитку, що зумовило виокремлення критичних періодів.

Кризи - переламні моменти у розвитку дитини, що відділяють один вік від іншого й зумовлюють оновлення внутрішнього світу особистості, визначаючи спрямованість її перспектив (соціальних або асоціальних).

Кризові (перехідні) періоди вікового розвитку особистості відзначаються різким загостренням негативних особливостей онтогенетичного становлення.

Д. Ельконін поділяє кризи розвитку за змістом на кризу світогляду – 1 рік, 7 років, коли визначається орієнтованість людини у світі речей; кризу стосунків - 3 роки, 13 років, що обумовлює характер міжособистісних

стосунків.

Оцінка темпів психічного розвитку особистості потребує зіставлення його з віковими нормами. С. Нартова-Бочавер зміст поняття психологічної норми характеризує такими положеннями:

- норма визначається статистично: нормальним визнається те, що належить до середини розподілу (те, що зустрічається часто). Для оцінки якості потрібно співвіднести показник дитини із середніми показниками інших дітей того ж віку й таким чином визначити його місце на кривій нормального розподілу. Норми не є абсолютними, вони розвиваються й набуваються емпірично для конкретної групи, тому не можуть автоматично бути перенесеними на інші групи;
- норми зумовлені соціальними стереотипами. Поведінка дитини, що не відповідає загальноприйнятій у цьому соціальному середовищі, може сприйматися як ознака відставання чи інакшості;
- норми асоціюються із психічним здоров'ям, тому в контексті дитячого розвитку психологічні оцінки часто поєднуються з неврологічними;
- уявлення щодо норм визначається очікуваннями, власним неузгаальним досвідом та іншими суб'єктивними змінними (наприклад, дитину часто порівнюють із її батьками у тому ж віці, молодшу дитину – із старшою тощо) [28].

Кожному віку відповідає свій рівень фізичного, психічного й соціального розвитку. Зрозуміло, ця відповідність справедлива лише загалом і в цілому, але розвиток конкретної людини може мати відхилення.

Періодизація ґрунтується на виокремлення вікових особливостей. Віковими особливостями називають характерні для певного періоду життя анатомо-фізіологічні та психічні якості. Оскільки біологічний і духовний розвиток людини тісно зв'язані між собою, то відповідні віку зміни настають і в психічній сфері. Це і є природною основою для виділення послідовних етапів людського розвитку і складання вікової періодизації.

Дошкільний вік від 2 до 6(7) років. У дошкільній освіті виокремлюють три етапи фізичного, психічного та соціального становлення особистості дитини: вік немовляти (до року), ранній вік (1-3 роки), передшкільний вік (3-6/7 років).

Нормативно! У Законі України «Про дошкільну освіту» (2001) наведено вікову періодизацію:

- немовлята (до одного року);
- ранній вік (від одного до трьох років);
- передшкільний вік (від трьох до шести (семи) років);
- молодший дошкільний вік (від трьох до чотирьох років);
- середній дошкільний вік (від чотирьох до п'яти років);
- старший дошкільний вік (від п'яти до шести (семи) років).

Одним із важливих періодів розвитку дитини є дошкільний вік. Саме в цей час виникає потреба у спілкуванні з дорослими й однолітками, набувається соціальний досвід, розвиваються пізнавальні здібності. У дошкільному віці варто навчати дитину через гру:

- аналізувати;
- порівнювати предмети за кольором, формою, розміром, величиною;
- звертати увагу дитини на характерні ознаки пори року, явищ природи, добових змін;
- навчати класифікувати, узагальнювати предмети побуту, овочі, фрукти, посуд;
- розвивати дрібну моторику, вміння тримати олівець, пензлик, ручку, тощо;
- виготовляти вироби з паперу, пластиліну, природних матеріалів, конструювати різні вироби.

Важливо! Просторове обмеження дітей у зв'язку з порушеннями опорно-рухового апарату призводить, як правило, до перешкод, які впливають на формування та розвиток особистості, конструктивних взаємин з дорослими та однолітками.

Готуйте для дитини релевантні завдання, що викликають інтерес і задоволення від виконаної роботи, стимулюйте успіхи дитини, хваліть за старанність і наполегливість.

Під час освітнього процесу з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату розвивайте когнітивну сферу: шляхом обстеження предметів (зоровим, слуховим, кінестетичним способами), стимулюйте предметно-практичну й ігрову діяльність, заохочуйте до предметно-дійового спілкування, застосовуйте регулятивні функції внутрішнього мовлення та ритмічної організації руху.

Формуйте увагу, пам'ять, мислення шляхом аналізу, синтезу, прогнозування, порівняння, класифікації, узагальнення.

Важливо дорослим розвивати дитину з порушеннями опорно-рухового апарату через сюжетну гру, в якій використовувати елементи навчання, що сприяє підготовці дитини до школи й оволодінню навчальної діяльності.

До кінця дошкільного віку формується готовність дитини до школи. Важливо, щоб дитина з порушенням опорно-рухового апарату за умови збереженого інтелекту, була психологічно готова до навчання у школі, уміла включатися в освітній процес, опанувати навчальну діяльність, будувати свої взаємини з однолітками, новими дорослими, мала мотиваційну, емоційно-вольову, розумову та комунікативну готовність.

Важливо! Орієнтуйтеся на сильні сторони дитини з порушенням опорно-рухового апарату, малюк повинен мати всі можливості для повноцінного пізнання навколишнього світу. За консультацією та порадами спеціалістів використовуйте в освітньому процесі корекційно-розвиткові прийоми та засоби корекції.

Молодший шкільний вік від 6 (7) до 10 років. Молодшими школярами вважають дітей віком від 6-7 до 10-11 років, які навчаються у 1-4 класах. Цей віковий період завершує етап дитинства. Опановуючи новий для себе вид діяльності – навчання, молодші школярі ще багато часу й енергії віддають грі. У цих видах діяльності розгортаються їх взаємини з ровесниками й дорослими,

особистісне психічне життя і психічний розвиток, формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу, самопізнання, відкривають нові власні можливості, перспективи.

Нижня межа цього вікового періоду (6-7 років) пов'язана з переходом до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності. У перші місяці ознаки дошкільного дитинства поєднуються з ознаками школяра. Часом цей симбіоз є досить суперечливим, що проявляється у невідповідності можливостей дитини вимогам життя, особливо вимогам школи, батьків.

Визначальною особистісною характеристикою молодшого школяра є прийняття й усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством.

Психічний і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у початковій школі. На аналізованому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Дошкільний і молодший шкільний вік розділяє "симптом утрати безпосередності", який свідчить, що між бажанням щось зробити і самою діяльністю виникає новий момент – з'ясування, що дасть дитині конкретна діяльність. Цей симптом виявляється як внутрішня орієнтація в тому, який сенс може мати для малюка діяльність: задоволення чи незадоволення своїм місцем у взаєминах із дорослим, іншими дітьми. Так уперше виникає емоційно-сміслова орієнтувальна основа вчинку.

Важливо! Організуйте освітній процес учнів початкової школи з порушеннями опорно-рухового апарату з опорою на збережені функції організму дитини. Використовуйте в роботі альтернативні методи спілкування, робіть перерви за перших ознак втоми, застосовуйте електронні носії для навчання, заохочуйте дитину до опису, уточнення виконання нового завдання, письмове навантаження плануйте з урахуванням стану загальної та дрібної моторики.

Категорія ООП: діти з порушеннями опорно-рухового апарату

У всіх дітей аналізованої категорії визначальним є недорозвинення, порушення чи втрата рухових функцій. Домінуючим серед цих розладів є дитячий церебральний параліч. Залежно від тяжкості ураження, такі діти можуть пересуватися самостійно, на милицях, за допомогою «ходунка», у візку тощо.

Водночас, чимало з них можуть навчатися у звичайній школі за умови створення для учнів безбар'єрного середовища, забезпечення спеціальним устаткуванням (пристрої для письма; магнітні дошки; шини, які допомагають краще контролювати рухи рук; обладнане робоче місце, що дає змогу утримувати певне положення тіла тощо).

Порушення опорно-рухового апарату спричиняють різні причини:

- захворювання нервової системи;
- дитячий церебральний параліч;
- поліомієліт;

- вроджені патології опорно-рухового апарату;
- вроджений звих стегна;
- кривошия;
- аномалії розвитку хребта (сколіоз);
- клишоногість та інші деформації стоп;
- недорозвиток і дефекти кінцівок;
- аномалії розвитку пальців кисті;
- артрогрипоз (вроджене каліцтво);
- набуті захворювання і порушення опорно-рухового апарату;
- травматичні ураження спинного і головного мозку, кінцівок;
- поліартрит;
- захворювання скелету (туберкульоз, пухлини кісток, остеомієліт);
- системні захворювання хребта [8].

Класифікація порушень опорно-рухового апарату

Захворювання нервової системи

- дитячий церебральний параліч;
- поліомієліт.

Патологія від народження

- вивих стегна при народженні;
- кривошия;
- косолапість, інші деформації ступні;
- аномалії розвитку хребта;
- недорозвиток і деформація кінцівок;
- аномалії розвитку пальців кисті;
- артрогрипоз.

Набуті захворювання та пошкодження опорно-рухового апарату

- травматичні пошкодження спинного мозку, головного мозку та кінцівок;
- поліартрит;
- захворювання скелету;
- системні захворювання скелету [8].

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – одне з важких порушень психофізичного розвитку дітей. Воно виявляється, насамперед, у порушеннях рухових функцій, які часто поєднуються з розладами мовлення, іншими ускладненнями формування психічних функцій особистості, а нерідко – і зниженням інтелекту. Серед інших порушень опорно-рухового апарату дитячий церебральний параліч є найбільш інвалідизуючим захворюванням дитячого віку.

Чому виникає церебральний параліч?

Церебральний параліч – результат ураження тих відділів центральної нервової системи, які контролюють роботу м'язів, відповідають за рівновагу й довільність рухів. Це ураження може виникати до народження, під час пологів або в перші тижні життя дитини.

Виникнення церебрального паралічу може бути пов'язано з різними чинниками, що спричиняють ураження мозку плоду:

- захворювання матері в період вагітності (ендокринні, серцево-судинні, інфекційні);
- хронічні запальні захворювання;
- механічні травми матері під час вагітності;
- асфіксії (задуха), черепно-мозкові травми дитини;
- у новонародженої дитини ДЦП може виникнути як наслідок менінгіту, енцефаліту, травм голови, пологової травми [36].

У дітей з порушенням опорно-рухового апарату, зокрема у дітей з церебральним паралічем (ДЦП) нерідко виявляється порушення інтелектуального розвитку, знижена здатність до навчання.

Виявлення порушень когнітивної сфері є складним процесом, а в дітей раннього віку, практично неможливим. Дитина розвивається у взаємодії з навколишнім світом, у нормотипових дітей розвиток відбувається природнім шляхом, іноді непомітним, коли встиг малюк навчитися чомусь новому?

Важливо! Якщо ж у малюка порушення опорно-рухового апарату, то для успішного навчання та розвитку, особливо у ранньому віці йому потрібна допомога фахових педагогів у тісній співпраці з батьками, іншими спеціалістами.

Для успішного здійснення освітнього процесу, навчання та розвитку дітей з порушенням опорно-рухового апарату в інклюзивному закладі освіти пропонуємо педагогам використовувати в роботі наступні поради:

- попереджуйте дитину про зміни положення її тіла, перед тим як перемістити її;
- організуйте додаткові перерви в роботі, надавайте необхідну кількість часу на пересування;
- оптимально навантажуйте дитину письмовими роботами;
- періодично замініюйте частини письмових завдань на усні;
- активізуйте мовлення, спрямовуйте увагу дитини на сприймання навколишнього світу;
- працюйте над розвитком вербальної комунікації, використовуючи сюжетно-рольові ігри;
- пропонуйте допомогу учню, але допомагайте, лише якщо він погодиться (попросить) про допомогу;
- знайдіть інші шляхи спілкування, якщо мобільність учня значно обмежена. Наприклад, подумайте чим можна замінити підіймання руки, залучайте учня (вихованця до позашкільних заходів, вечірок, зібрань);
- за потреби пропонуйте виконувати вправи на розтягнення м'язів «стретчинг»;
- проводьте під час занять і на перерві рухові вправи для зняття втоми очей, на розвиток сенсорики.

Організуйте навчальне середовище в закладах освіти

- необхідна доступність приміщень закладу якими користується дитина (ДБН В.2.2-17:2006 «Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення»);
- організуйте навчальне середовище у класі (групі) таким чином, щоб не було перешкод для мобільності учня (вихованця), який пересувається в інвалідному візку чи має інші засоби корекції;
- переконайтеся, що підлога рівна, на ній відсутні килими, чи будь-які підвищення поверхні, які можуть зашкодити руху в візку;
- задля безпеки варто учня (вихованця) садити за партою, яка розташована близько до виходу;
- пошук і застосування способів для найзручнішого сидіння під час навчання;
- використання спеціальних засобів для сидіння, письма, читання;
- забезпечте комфортне перебування дитини з порушенням опорно-рухового апарату в класі, групі.

Важливо! Щоб сім'я дитини з порушенням опорно-рухового апарату відчула увагу з боку педагогічних працівників, зацікавленість учителів та вихователів у розвитку дитини, їхню готовність допомогти батькам у вихованні дитини.

Робота вчителя (вихователя) з батьками дитини з порушеннями опорно-рухового апарату полягає в:

- встановленні контакту та формуванні довірливих партнерських стосунків;
- включенні батьків дітей із порушенням опорно-рухового апарату в колектив інших батьків класу;
- безперервній взаємодії та обмін інформацією з батьками щодо навчання, виховання, інтересів і особистісних якостей дитини;
- залучення батьків до участі у розробленні ІПР, індивідуальних навчальних планів, у процес навчання та виховання загалом, а також у позакласні заходи;
- налагодженні ефективної співпраці з іншими членами команди психолого-педагогічного супроводу;
- розробці спільно з іншими фахівцями загальних рекомендацій щодо особливостей розвитку, навчання й виховання дітей, які допоможуть батькам почуватися вдома і в класі зручніше й впевненіше;
- участь батьків у розробленні портфоліо дитини;
- забезпеченні закладом освіти умов для соціально-педагогічно підтримки сімей, що виховують дітей із порушеннями опорно-рухового апарату [16].

3. Ключова інформація про особливості дітей з порушеннями опорно-рухового апарату

Особливі потреби – це термін, який використовується щодо осіб, чия соціальна, фізична або емоційна особливість потребує спеціальної уваги і послуг, яким надається можливість розвинути свій потенціал (G. Lefrancois), у тому числі й освітній [42].

Найбільш повне визначення затверджено в освітньому законодавстві Естонської Республіки, де зазначено, що особи з ООП – це: обдаровані особи; особи, які мають труднощі в навчанні; особи, які мають проблеми зі здоров'ям; особи з інвалідністю; особи, які мають поведінкові та емоційні порушення; особи, які тривалий час були відсутні на заняттях або недостатньо володіють мовою навчання, що призводить до необхідності змінити або адаптувати зміст занять, освітній процес, тривалість занять, навчальне навантаження, освітнє середовище (посібники, приміщення, мова спілкування, зокрема мова жестів, або інші альтернативні засоби спілкування, персонал підтримки, педагоги зі спеціальною підготовкою).

У країнах Європейської спільноти Міжнародний стандарт класифікації освіти пропонує таке визначення «особливих освітніх потреб»: «Особливі освітні потреби мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути персонал (для організації процесу навчання), матеріали (різноманітні дидактичні засоби навчання, у тому числі корекційні) і фінанси (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)» [39].

Відповідно до п.20 ст.1 Закону України «Про освіту» особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [13].

Норми постійно поновлюються і змінюються, визначаючи специфіку людини в конкретному культурно-історичному вимірі. Відмінності від стадії вікового розвитку в біологічному стані людини визначає її потреби.

Потреба дитини залежить від її особливостей

Усі діти з труднощами у навчанні й розвитку вирізняються низкою різко виражених специфічних для кожної групи особливостей, які не притаманні з типовим розвитком: грубе порушення просторового уявлення і координації рухів, збитковість моторики у дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, що перешкоджає їх адаптації до соціального середовища [35].

Водночас діти з порушенням опорно-рухового апарату мають низку особливостей розвитку:

- труднощі в отриманні інформації, вражень, формуванні предметно-практичної й ігрової діяльності;
- якість і обсяг засвоєних знань;
- обмежене коло, спілкування, взаємодія переважно з близькими, соціальне функціонування, передавання соціального досвіду від дорослого до дитини;

- особливості когнітивної сфери: сприймання, мовлення, пам'яті, уявлення, уяви, мислення;
- кожна особливість дитини створює свою, властиву тільки їй своєрідну картину перебігу пізнавальних процесів;
- уповільнення розвитку, відповідно до вікових норм психофізичного розвитку [17].

У розвитку дитини велике значення має стан опорно-рухового апарату, а саме: кісткового скелета, суглобів, зв'язок і м'язів. Порушення опорно-рухового апарату в дітей може викликати проблеми в навчанні, вихованні. Визначальною проблемою дітей з порушенням опорно-рухового апарату є руховий дефект (недорозвиток, порушення чи втрата рухових функцій). Найтяжче ця особливість проявляється в дітей з церебральним паралічем, у яких проблеми з руховою діяльністю поєднуються з психічними та мовленнєвими особливостями, тому більшість з них потребують не лише медичної та соціальної допомоги, а й психолого-педагогічної та логопедичної корекції. Інші категорії дітей переважно не мають порушень пізнавальної діяльності й не потребують спеціального навчання та виховання [38].

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – об'єднує групу станів, при яких порушуються рухи й здатність контролювати положення тіла в просторі. Дитина із церебральним паралічем не може керувати своїми рухами так, як інші діти, вона не може навчитися самотійно сидіти, стояти, говорити й ходити. Її рухи та хода завжди відрізнятимуться від рухів і ходи інших дітей.

Церебральний параліч часто супроводжується різноманітними порушеннями мовлення, психіки, зору, слуху, інколи – епілептичними нападами.

Причини (етіологія) дитячого церебрального паралічу різноманітні

Раніше це захворювання вважалось результатом лише пологової травми. Упродовж двох останніх десятиліть численні дослідження і спостереження за цією категорією дітей змінили погляди на етіологію й патогенез захворювання. Дослідники виявили раніше невідомі фактори, які зумовлюють виникнення ДЦП, а саме: інфекції, інтоксикації, пологові травми тощо. Зважаючи на тривалість впливу шкідливих факторів на мозок плоду й дитини, виділяють три групи факторів, що діють:

- у внутрішньоутробному періоді;
- під час пологів;
- у період новонародженості, коли вищі відділи мозку ще не сформувалися.

Етіологічна група факторів ризику

Внутрішньоутробна патологія

Шкідливі фактори, що діють внутрішньоутробно, можуть бути різноманітними: інфекційні захворювання матері під час вагітності (краснуха, грип, нейроінфекції, токсоплазмоз та ін.), токсикоз вагітності, резус- і групова несумісність крові матері й плоду, хронічні захворювання матері (туберкульоз, ревматизм та ін.), гормональні порушення під час вагітності, травми матері,

інтоксикації лікарськими препаратами, психотропними речовинами, недоношення й переносення.

Усі ці фактори зумовлюють стан хронічного кисневого голоду (гіпоксію), зниження адаптаційних можливостей плоду, що може негативно вплинути на плід навіть при пологах, що протікають нормально.

Пологова черепно-мозкова травма

Це сукупність різних форм патології (вузький таз, неправильне положення плоду, стрімкі пологи, акушерське втручання та ін.), які призводять до ядухи (асфіксії), що нерідко поєднується з механічною травмою мозку новонародженого. Внаслідок внутрішньочерепної родової травми відбувається розлад мозкового кровообігу, крововилив у речовину мозку і мозкові оболонки.

Форми ДЦП (за К. А. Семеновою):

Спастична диплегія – вражаються ноги, часто спостерігається затримка психічного розвитку, але дитина може частково навчитися самообслуговуванню. За статистикою, близько в 30-35 % дітей із цією формою ДЦП розумова відсталість у ступені слабо вираженої дебільності. У 70 % простежуються мовленнєві розлади. Інтелект більшості хворих цієї групи збережений, вони можуть навчатися за загальноосвітньою програмою.

Геміпаретична форма ДЦП – у більшості випадків уражається одна сторона тіла.

Гіперкінетична форма ДЦП – у неврологічному статусі цих дітей спостерігаються гіперкінези, м'язова ригідність ший, тулуба, ніг.

Важливо! Незважаючи на особливу потребу, обмежену можливість самообслуговування, рівень інтелектуального розвитку при цій формі вищий, ніж у попередніх. У незначній кількості дітей спостерігається порушення слуху.

Подвійна геміплегія – найважча форма ДЦП з тяжкими руховими ураженнями.

Важливо! При цій формі ДЦП, як правило, спостерігаються тяжкі мовленнєві порушення, виражене зниження інтелекту.

Атонічно-астенічна форма – трапляється порівняно рідко, характеризується зниженням м'язового тону, порушенням координації рухів, рівноваги.

Важливо! Спостерігається зниження інтелекту й недорозвиток мовлення. Характеризується неспроможністю повною мірою контролювати координацію рухів і м'язову силу. Залежно від того, який відділ мозку уражено, можуть виникати різкі м'язові напруження (спазми), мимовільні рухи, характерна «танцююча» хода.

Можуть виникати:

- аномальні відчуття та сприйняття;
- порушення зору, слуху та мовлення;
- напади;
- затримка в розумовому розвитку [23].

Параплегія – спинний мозок травмовано нижче шийного відділу, відтак, у людини уражена нижня частина тіла і ноги, а також частина внутрішніх, тазових органів.

Тетраплегія – спинний мозок пошкоджений на рівні шийного відділу, внаслідок цього руки й ноги в людини повністю або частково позбавлені чутливості та рухливості.

4. Стратегії підтримки в освітньому середовищі, поради вчителям і батькам від РЦШО щодо забезпечення освітніх потреб дітей

Нормативно! Статтею 20 Закону України «Про освіту» (2017) [13] «Інклюзивне навчання», ст. 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [12] визначено:

- у разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас та/або групу в обов'язковому порядку; спеціальний клас та/або група утворюється керівником закладу освіти за погодженням із засновником цього закладу освіти або уповноваженим ним органом;

- заклади освіти створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей;

- заклад освіти відповідно до законодавства організовує та/або забезпечує надання особам з особливими освітніми потребами психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також допоміжних засобів для навчання;

- потреба учня з особливими освітніми потребами в індивідуальній програмі розвитку, індивідуальному навчальному плані визначається згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з урахуванням Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків;

- відповідно до індивідуальних особливостей освітньої діяльності для кожного учня з особливими освітніми потребами, який навчається в інклюзивному класі, у порядку, визначеному законодавством, складаються індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план (за потреби);

- індивідуальна програма розвитку визначає перелік необхідних дитині психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, що надаються індивідуально та/або в груповій формі.

Психолого-педагогічні послуги – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з ООП, що передбачені ППР та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями ІРЦ.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – це комплексна система заходів супроводження особи з ООП у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

До уваги! Перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами визначено Наказом МОН України від 23.04.2018 № 414, що зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11

травня 2018 р. за № 582/32034 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти» [23].

Механізм організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [31].

Облаштування освітнього середовища

Нормативно! Відповідно до п. 3 Постанови КМ України №588 від 09.08.2017 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [33] для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (дітей з порушеннями фізичного, інтелектуального та психічного розвитку) у загальноосвітніх навчальних закладах створюються умови для:

- забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень такого закладу дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках;

- забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання;

- облаштування кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного для проведення корекційно-розвиткових занять;

- забезпечення відповідними педагогічними працівниками.;

- перевагу здійснення освітнього процесу надавати кімнатам та навчальним класам, що розташовані на першому поверсі;

- забезпечення меблями, зокрема робочими партами та столами для роботи за ними на візку [10].

Будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами.

Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд, приміщень закладів освіти здійснюються з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування.

Поради адміністрації закладів освіти з інклюзивним навчанням де навчаються діти з порушення опорно-рухового апарату

Для дитини, яка користується інвалідним візком, милицями чи просто повільно ходить, необхідно облаштувати шкільну будівлю закладу освіти, враховуючи наступні рекомендації.

Вхід до закладу освіти

Вхід до будь-якого закладу освіти, зазвичай, починається зі сходів, що є суттєвою або навіть нездоланною перешкодою для дітей з порушенням

опорно-рухового апарату, які використовують інвалідний візок, тростинки, милиці, інші засоби. Для того, щоб ці діти змогли потрапити до школи, необхідно *продублювати сходи пандусом*.

Пандус має бути пологим, щоб дитина на візку могла самостійно підійматися і спускатися ним. Щоб цього досягти, нахил пандуса не має перевищувати 12 градусів.

Ще одна важлива деталь – двері мають відчинятися у протилежний від пандуса бік, щоб дитина на візку не скотилася вниз. Можна обладнати вхід кнопкою виклику, щоб попередити про прихід охорону.

Внутрішній простір закладу освіти

Уздовж коридорів (по всьому периметру) бажано зробити бильця, щоб дитина, яка погано ходить, могла рухатися, тримаючись за них.

Ширина дверей має бути не меншою за 90-95 см, інакше дитина на візку не проїде. За відсутності ліфта слід переносити заняття для класів, у яких навчаються діти з особливими потребами, на першій поверх.

Гарний вихід – встановлення на сходах підйомників.

Ще одним шляхом вирішення проблеми пересування сходами дитини з особливими потребами може бути організація чергування старшокласників, які по черзі допомагатимуть учневі на сходах під час перерв, на початку чи на прикінці навчального дня.

Роздягальня закладу освіти

У роздягальнях дітям з ООП потрібно виділити зону, відокремлену від проходів, і обладнати її бильцями, лавочками й гачками для сумок, одягу тощо. Або можна відвести для цього невелику окрему кімнату.

Їдальня закладу освіти

У їдальні варто передбачити окрему непрохідну зону для учнів-інвалідів. Ширину проходів між столами для вільного пересування на інвалідному візку рекомендується збільшити до 1,1 м. Також бажано, щоб столи у їдальні знаходилися недалеко від буфетної стійки. Водночас не варто розміщати дітей з особливими потребами окремо від решти однокласників.

Бажано, щоб дітям з особливими потребами допомагали співробітники їдальні, чергові старшокласники.

Туалет закладу освіти

У шкільних туалетах варто передбачити спеціалізовану туалетну кабінку для дітей з особливими потребами, які мають порушення опорно-рухового апарату, в тому числі й тих, які користуються інвалідними візками. У кабіні з одного боку унітазу має бути передбачена вільна площа для розміщення крісла-візка (для забезпечення можливості пересадки з крісла на унітаз). Кабіна має бути оснащена бильцями, підвісними трапеціями тощо. Усі ці елементи мають міцно кріпитися.

У туалеті варто хоча б одну раковину встановити на висоті 0,8 м від підлоги. Нижній край дзеркала та електричного засобу для сушіння рук, рушник і туалетний папір розміщуються на такій самій висоті.

Спортивний зал

Діти з ООП мають бути залучені й до уроків фізкультури. Вони можуть виконувати посильні вправи і брати участь у різних іграх разом з однокласниками. Це допоможе їм не відокремлюватися від однолітків і виконувати шкільну програму більш повно.

Роздягальню, душову і туалет при фізкультурному залі для дітей, які користуються інвалідними візками, необхідно переобладнати. У душовій кабінці, так само, як і в туалеті, одну кабінку необхідно обладнати так, щоб дитина з особливими потребами могла нею користуватися.

Бібліотека

Читальний зал шкільної бібліотеки також бажано обладнати для вільного доступу школярів з особливими потребами.

Навчальні кімнати

Важливо врахувати, що дитині з особливими потребами необхідний додатковий простір для вільного пересування. Мінімальний розмір зони учнівського місця для дитини на візку (з урахуванням розвороту візка) – 150x150 см. Біля парти варто передбачити додатковий простір для зберігання інвалідного візка (якщо дитина пересідає з нього за стіл), милиць, тростинки тощо.

Ширина проходу між рядами столів у класі має бути не менше 90 см. Такої ж ширини мають бути вхідні двері без порогу. Бажано залишити вільним прохід біля дошки, щоб дитина на інвалідному візку чи на милицях могла вільно пересуватися вздовж неї. Дошку слід повісити нижче.

Якщо заняття відбуваються у класі, де дошка чи якесь обладнання знаходяться на підвищенні, його необхідно обладнати з'їздом (наприклад, покласти і закріпити похилу дошку). Це можуть зробити й однокласники на уроках праці.

Дитині на візку потрібна допомога для того, щоб подолати численні бар'єри.

Запитайте у батьків або фахівців, що потрібно робити, і дійте чітко за інструкціями, особливо, якщо ви допомагаєте дитині долати сходи.

Допомога необхідна практично завжди, а помічникам потрібен інструктаж

1. Візок слід катити повільно, оскільки він легко набирає швидкість і несподіваний поштовх може призвести до втрати рівноваги.

2. Завжди переконуйтеся у доступності місць, де заплановані заходи (свята, екскурсія тощо).

3. Заздалегідь поцікавтесь, які можуть виникнути проблеми і як їх можна подолати.

4. Розкажіть про них, щоб батьки (чи сама дитина) могли прийняти рішення.

Пам'ятайте! Допоміжні засоби мають бути справними й під рукою. Подбайте, аби там, де є бар'єри (сходи, двері, пороги тощо), були люди, готові прийти на допомогу. Потурбуйтеся і про те, щоб особа на візку могла

дотягнутися до речей, які їй потрібні (наприклад, до книг чи наочних посібників) [29].

Поради педагогічним працівникам: вихователю, вчителю, асистенту вихователя, асистенту вчителя

Особливого значення у процесі навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату набуває сенсорне виховання та навчання. Від того, як дитина сприймає навколишнє середовище залежить становлення її пізнавальних здібностей, формування вищих психічних функцій.

Необхідно цілеспрямовано впливати на дитину з метою розвитку функціональних можливостей органів відчуття:

- підвищувати здатність аналізаторів розрізняти якості оточуючих явищ та об'єктів;
- формувати відчуття та сприймання кольору, форми;
- використовувати додаткові аналізатори: слух, зір, тактильність, кінестетичне сприймання.

Сенсорне виховання дитини з порушеннями опорно-рухового апарату

У дітей з порушенням опорно-рухового апарату, зокрема у хворих на ДЦП, виявляються труднощі просторового аналізу та синтезу, порушена схема тіла, труднощі мовленнєвого відображення просторових відносин. Важко засвоюються форми та величини предметів.

Процес навчання письма в дошкільному та молодшому шкільному віці ускладнює погане відчуття предметів на дотик, непізнання предметів на дотик (стеріогноз).

При порушеннях діяльності слухового апарату, можуть не сприйматися звуки високої частоти, їх необхідно змінювати іншими звуками.

Порушення фонематичного слуху виявляється в нерозрізненні слів, що схожі за звучанням (коса-коза, мишка-миска).

Процес розвитку мовлення у дітей, хворих на ДЦП, має свої особливості. Недостатність кінестетичного сприймання полягає у взаємозв'язку з процесом мовлення та загальної моторики. Дитина погано відчуває не тільки свої кінцівки, а й органи артикуляції.

Важливо! Використовуйте в освітньому процесі вправи для розвитку артикуляційного апарату зі спротивом (за порадами логопеда).

На жаль, приблизно, половина дітей, що мають порушення опорно-рухового апарату (ДЦП), порушений також, інтелектуальний розвиток і знижена здатність до навчання [36].

Важливо!

- налагодити емоційний контакт з дитиною;
- розмовляти з вихованцем спокійним голосом, особливо, якщо це малюк, усміхайтесь;
- використовуйте предметно-розвивальне середовище (килимки, де дитина може повзати гратися, розвивати моторику);
- на заняття підібрати цікавий, яскравий доступний для засвоєння дидактичний матеріал за віком;

- дотримуватися режиму дня, індивідуально орієнтуватися на втомлюваність дитини;
- за рекомендаціями інструктора з лікувальної фізкультури, фахівців, виконувати гімнастичні вправи у процесі освітньої діяльності;
- під час занять активізувати мовлення, спрямовати увагу на сприймання навколишнього світу.

Практичні поради педагогічним працівникам: *вихователю, вчителю, асистенту вихователя, асистенту вчителя*

щодо навчання дітей з порушенням опорно-рухового апарату

Навчайте дітей з використанням зорового, слухового та кінестетичного сприймання, шляхом обстеження предметів:

- закріплюйте зв'язок між словом, предметом, дією через пояснення щодо його призначення, демонстрації;
- виконуйте рухи під лічбу від 1 до 5 на основі однотипних інструкцій (методика навчання Андраша Петьо);
- нове завдання заохочуйте виконувати описуючи та уточнюючи його;
- урізноманітнюйте письмові роботи (самостійне письмо, роздаткові картки, магнітна дошка, компютер);
- дізнайтеся більше про церебральний параліч, організації, які надають допомогу, джерела, з яких ви можете отримати корисну інформацію;
- інколи вигляд учня/ учениці з церебральним паралічем справляє враження, що він/ вона не зможе навчатися як інші. Зосередьте увагу на конкретній дитині, дізнайтеся безпосередньо про його/її особисті потреби й здібності;
- проконсультуйтеся з іншими вчителями, які в попередні роки навчали дитину, щодо організації інклюзивного освітнього середовища для саме цього учня/ учениці. Батьки найкраще знають свою дитину. Вони можуть чимало розповісти про її особливі потреби та можливості;
- навчіться використовувати допоміжні технології (спеціальні пристрої для письма, додаткове устаткування для комп'ютера);
- проконсультуйтеся з фізіотерапевтом стосовно режиму навантаження учня/ учениці, необхідних перерв і вправ. Нагадуйте про це учневі/ учениці, стежте, щоб він/вона не перевтомлювався;
- іноді в учнів з церебральним паралічем може спостерігатися зниження слуху на високочастотні тони, водночас зберігається на низькі, намагайтеся говорити на нижчих тонах, переконайтеся, що учень/ учениця добре чує звуки [т], [к], [с], [п], [е], [ф], [ш];
- знизьте вимоги до письмових робіт учня/ учениці. Можливо, йому/їй буде зручно використовувати спеціальні пристосування, комп'ютер чи інші технічні засоби;
- стежте, щоб необхідні матеріали, навчальне приладдя, унаочнення були досяжні для учня/ учениці;

- не обтяжуйте учня/ ученицю надмірним піклуванням. Допомогайте, коли напевно знаєте, що він/вона не може щось подолати, або коли він/вона просять про допомогу;
- учневі необхідно більше часу для виконання завдання. Адаптуйте чи модифікуйте вправи відповідним чином, розробіть завдання у вигляді тестів тощо

***Практичні поради педагогу закладу дошкільної освіти,
асистенту вихователя, вчителя щодо розвитку дрібної моторики***

Педагогічне діагностування щодо розвитку дрібної моторики дитини з порушенням опорно-рухового апарату здійснюється шляхом обстеження. Перевірте, чи може дитина ізольовано рухати правою рукою (всі інші частини тіла мають перебувати у спокої), її просять підняти руку вгору та опустити, зігнути в лікті й розігнути, відвести вбік і повернути у вихідне положення, зробити кругові рухи (у плечовому суглобі) в один та в інший боки, повернути долоні вгору і вниз, стиснути пальці в кулак і розігнути, зі стиснутих у кулак пальців розігнути спочатку великий палець, потім великий і вказівний, вказівний і мізинець.

Рекомендуємо! У випадках легких уражень, коли рухи пальців правої руки не ізольовані і супроводжуються подібними рухами лівої руки, можна виконувати таку вправу:

дорослий сідає ліворуч і, м'яко притримуючи зап'ясток лівої руки, просить дитину виконувати рух пальцями правої.

Корисно виконувати такі вправи:

- розгладити аркуш паперу долонею правої руки, притримуючи його лівою, і навпаки;
- постукати по столу розслабленим зап'ястям правої (лівої) руки;
- повернути праву руку на ребро, зігнути пальці в кулак, випрямити, покласти руку на долоню, зробити те саме лівою рукою;
- руки напівзігнуті, опираються на лікті (струшування по черзі зап'ястями);
- руки перед собою, опора на передпліччя, по черзі змінювати положення правої та лівого зап'ястка (зігнути-розігнути, повернути долонею до обличчя – до столу);
- зафіксувати лівою рукою праве зап'ястя, а долонею правої руки постукати по столу, погладити стіл тощо. Одночасно проводиться робота з розвитку рухів пальців рук;
- з'єднати кінцеві фаланги випрямлених пальців рук;
- з'єднати променево-зап'ястні суглоби, зап'ясті розігнути, пальці відвести.

Порада батькам, на що необхідно звернути увагу! На протиставлення великого пальця до всіх інших; на вільне згинання і розгинання пальців рук без рухів зап'ястків й передпліччя, якими вони часто заміщуються.

Рекомендуємо вправи:

- стиснути пальці правої руки в кулак, випрямити;
- зігнути пальці одночасно і по черзі;

- торкнутися по черзі всіма пальцями великого, з'єднати великий палець з усіма іншими по черзі;
- ритмічно постукати кожним пальцем по столу під рахунок «один, один-два, один-два-три»;
- звести й розвести пальці, зігнути та розігнути із зусиллям;
- багаторазово зігнути й розігнути пальці, легко торкаючись пучкою першого пальця інших.

Рекомендуємо педагогам закладів дошкільної освіти

Формуйте в дитини різні способи утримання предметів (відповідно до їх розмірів, форм, матеріалів). Нечіткий, неточний захват і зміни положення великого й указівного пальців ускладнюватимуть дитині будь-яку предметну діяльність, а також малювання, письмо. Саме тому потрібно змалечку розвивати в дітей правильні способи захвату іграшок і рухових дій з ними.

Малі діти часто із силою згинають пальці, напружують м'язи всієї руки, на обличчі з'являється гримаса, тому їм варто пояснити, як треба виконувати рухи, показати, як це зробити правильно, повторити кілька разів, щоб дитина могла самостійно виконувати ці рухи, дотримуючись рекомендацій дорослого.

Корисними для розвитку рухів є завдання з використанням паперу. Потрібно вчити дітей складати й розгортати, скручувати, перегортати, розривати, м'яти й розгладжувати аркуші паперу (наприклад, простий газетний папір). Для розвитку рухів рук слід навчати дитину перемотувати з клубка в клубок мотузку, шнур, нитки. Часто у дитини, яка тримає олівець чи ручку, прослідковується млявість пальців або, навпаки, надмірна напруга й обмежена рухливість.

Корисні вправи:

Для дітей, яким складно згинати й розгинати великий, вказівний і середній пальці:

- руки лежать на столі, дорослий фіксує передпліччя. Дитина намагається взяти великим, вказівним і середнім пальцями паличку, крейду, олівець, ручку, підняти на 10-12 см над столом, а потім покласти;

- перед дитиною на столі розміщують відкриту коробочку з рахунковими паличками (сірниками чи іншими дрібними предметами). Дитина бере палички з коробочки і складає їх під рукою (рука лежить близько до коробочки), намагаючись не зрушити руку з місця, а тільки розгинати і згинати великий, вказівний і середній пальці, а потім так само складає все в коробку;

- розкачати на дошці вказівним і середнім пальцями одночасно і по черзі грудочки пластиліну, розкачати у висячому положенні грудочку пластиліну великим і вказівним пальцями (великим і середнім; великим, вказівним і середнім);

- міцно утримуючи сірник у горизонтальному положенні, великим і вказівним пальцями лівої руки, одночасно вказівним і середнім пальцями правої руки підтягувати його до себе;

- прокочувати, обертати сірник (олівець) між великим і вказівним, великим і середнім, великим, вказівним і середнім пальцями правої руки;

- дорослий натягує між вказівним і середнім пальцями кільце тонкої пакувальної резинки, дитина перебирає її, як струни гітари, вказівним і середнім пальцями, підтягує до себе, згинаючи вказівний і середній пальці, захоплює трьома (вказівним, середнім і великим) пальцями.

Вихователю закладу дошкільної освіти:

Під час проведення заняття з малювання та письма слід дотримуватися послідовності:

- перевірити, чи правильно стоїть стілець, чи зручно сидіти дитині;
- правильно розташувати на столі альбом (зошит);
- руку, якою дитина пише (праву чи ліву), покласти в положення для письма і зберігати його якийсь час, змінюючи положення голови, тулуба (дорослий коригує позу і допомагає дитині її утримувати);

- вкласти лівою рукою у праву кольоровий олівець. Під час виконання цього завдання важливо стежити, щоб дитина не напружувалася, не згиналася, не відводила вбік обличчя й очі, не згинала праву руку, не знімала її зі столу;

- виконати правою рукою кілька рухів, дотримуючись правильної для письма пози;

- поставити кілька крапок на аркуші паперу, не рухаючи рукою й не напружуючи її, провести лінію зверху вниз (до себе) на максимально можливу відстань, п'ясть при цьому не рухається;

- покласти олівець на стіл, розслабити праву руку.

Усі завдання потрібно повторювати кілька разів у такій самій послідовності, щоб дитина не нудьгувала, можна змінювати колір олівця. Варто поступово ускладнювати вправи.

Практичні поради педагогам щодо організації ефективного спілкування з батьками дітей, що мають порушення опорно-рухового апарату

Бесіди на початку/наприкінці запланованого ІІІР періодом.

Варто: відверто розповідати про проблеми дітей, а також навчати батьків працювати і взаємодіяти з дітьми.

Інформаційна бесіда з батьками – це відверта водночас офіційна і задокументована розмова, що триває близько однієї години. У центрі обговорення між батьками та вчителями – дитина та її потреби.

Мета інформаційної бесіди – виявити можливості забезпечення всебічної підтримки дитини завдяки співпраці педагогів і родини [16].

Конкретні цілі інформаційної бесіди передбачають	Створення і розвиток довіри, взаєморозуміння між дитиною, вчителями, батьками.
	Виявлення потенційних можливостей дитини, її здібностей, інтересів, підтримка та вирішення особливих освітніх потреб.

	Оперативне реагування на проблеми, труднощі в розвитку та навчанні дитини.
	Скеровування дитини на оцінювання й планування власної цілеспрямованої діяльності.
	Налагодження зворотного зв'язку щодо розвитку дитини між усіма учасниками освітнього процесу.

Інформаційна бесіда передбачає взаємодовіру, що забезпечує дотримання домовленостей усіма учасниками у визначенні цілей і шляхів досягнення. Кроки для досягнення мети мають бути вимірюваними, що дасть змогу дитині з порушенням опорно-рухового апарату, її батькам бачити процес, а також ситуації, що потребують підтримки та корекції.

Інформаційна бесіда має забезпечувати впевненість, що її результати є конфіденційними, не будуть розголошені третім особам без взаємної домовленості учасників бесіди.

Проводиться інформаційна бесіда зазвичай на початку навчання, у випадку зміни вчителя, переходу до нового закладу освіти, за нагальної ситуації, у випадку кардинальних змін цілей.

У разі коли дитина з порушенням опорно-рухового апарату залишає заклад освіти у зв'язку із закінченням навчання, переходом до іншого закладу освіти, вимоги до дотримання конфіденційності не втрачають чинності.

Інформаційну бесіду слід ретельно готувати. Час її проведення визначають та узгоджують заздалегідь. Вона має документуватися. У разі потреби до бесіди можуть долучатися окремі фахівці.

Важливо! Відстежувати учасниками бесіди виконання домовленостей. Доцільно проводити додаткові бесіди, консультування. Пропозиції щодо зміни порядку й умов бесіди варто оформлювати письмово та ознайомлювати учасників інформаційної бесіди.

Мета й переваги інформаційної бесіди учасників освітнього процесу щодо дитини з порушенням опорно-рухового апарату [16].

Учасник	Мета	Переваги
Заклад освіти	• забезпечити зв'язок батьків і закладу освіти; • сприяти розвитку співпраці з родиною;	• зміцнення репутації закладу освіти; • впевненість батьків у тому, що в закладі дбають про їхню дитину;

	• презентація закладу освіти та його завдань; • формування взаємодовіри та взаємоповаги;	• ініціювання та покращення співпраці між закладами освіти й родиною; • оперативне й ефективне вирішення нагальних проблем; • формування відкритого та сприятливого простору; • превенція щодо груп ризику; • сприяння співпраці;
Педагог	• налагодити довірливі зв'язки з родиною; • ознайомитись із психологічною, соціальною, економічною ситуацією родини; • співпраця з родиною для цілеспрямованого розвитку дитини;	• отримання вичерпної інформації про родину; • поліпшення взаєморозуміння та людських стосунків; • можливість обговорення тем, що стосуються розвитку та навчання дитини; • можливість зближення з дитиною в процесі спілкування та навчання; • краще розуміння й урахування індивідуальних особливостей дитини;

		• менш напружене спілкування;
Родина	• почути думку педагогів щодо навчання та виховання дитини; • краще розуміння вимог закладу освіти; • подолання страхів, дискомфорту, упереджень у спілкуванні; • досягнення максимуму для розвитку дитини; • усвідомлення виховних завдань педагогів; • створення довірливих стосунків	• отримання об'єктивної картини щодо навчання та розвитку дитини; • краще розуміння дитини та педагога; • менш напружене спілкування; • можливість активної участі у роботі закладу; • можливість покращити стосунки в родині; • можливість свідомо спрямувати дитину, допомагати їй; • здатність брати до уваги вимоги закладу, педагогів; • формування співпраці з педагогами
Дитина з порушенням опорно-рухового апарату	• отримання визнання; • можливість відкритися; • зв'язок і співпраця батьків та закладу освіти; • подолання страху перед закладом освіти;	• вирішення проблеми; • упевненість у майбутньому; • формування єдиних вимог у освітньому процесі; • усвідомлення двосторонньої зацікавленості;

	• усвідомлення очікувань батьків та закладу освіти; • виникнення відчуття безпеки; • зниження стресу; • виникнення зацікавленості в діяльності закладу; • формування відчуття, що її одночасно цінують, контролюють і підтримують	• виникнення довіри; • усвідомлення необхідності навчатися; • розуміння існування зв'язку між закладом освіти й батьками

Орієнтовний план інформаційної бесіди з батьками дитини, що має порушення опорно-рухового апарату [16].

Напрямки бесіди	Орієнтовні питання батькам дитини з порушенням опорно-рухового апарату	Орієнтовні питання дитині з порушенням опорно-рухового апарату
Про розвиток дитини, сім'ї	• Яким на вашу думку, був розвиток вашої дитини у попередні роки? (швидким, сповільненим, тощо)	
Середовище розвитку	• Де дитина жила в попередні роки? • Хто доглядав за дитиною, коли ви були відсутні? • Якщо дитина ходила до дитячого садочка, як довго вона звикала до нього? • Що було легко, а що спричиняло проблеми? • Хто більшою мірою займався вихованням дитини?	

	• Хто був авторитетом для дитини (важливою людиною)?	
Чинники, що вплинули на розвиток дитини	• Які зміни у вашій родині були найбільш значили в попередні роки (зміна житла, складу родини, закладу освіти, втрати, тощо)? • Як вони, на вашу думку, вплинули на дитину (поведінка, спілкування, стан здоров'я, навчання, тощо)? • Як ви самі розвивались разом із дитиною? • Чого навчилися, виховуючи дитину, що відчували? • Які приємні події ви запам'ятали від початку навчання в закладі освіти вашої дитини? • Що було неприємним, сумним? • Що занепокоїло?	• Які приємні події тобі запам'яталися від початку навчання в закладі освіти? • Що було неприємним, сумним?
Фізичний розвиток і здоров'я дитини з порушеннями опорно-рухового апарату	• Що ми повинні знати про стан здоров'я дитини? • Які спеціальні технічні засоби корекції ви використовуєте під час навчання, гри, прогулянки, тощо? • Яким був стан здоров'я в попередні роки (хвороби, хронічні захворювання, головні та інші болі, втомлюваність, надмірна активність, настрої, тощо)? • Чи помітили ви зміни в стані дитини з моменту	

	відвідування закладу освіти?	
Склад родини	• Хто є членом вашої сім'ї? • Брати, сестри(вік, послідовність народження, дітей)? • Хто зараз займається вихованням дитини?	
Атмосфера в родині	• Чи є в родині власні традиції? • Які стосунки дитини з братами та сестрами? • З ким більше спілкується дитина в родині? • Чи є у дитини домашня тварина?	
Дозвілля	• Які є інтереси та хобі у вашій родині? • Скільки ви маєте на це вільного часу? • Чим цікавиться ваша дитина? • Як вона проводить дозвілля (вдома, поза межами дому)? • Який режим дня дитини? • Чи є заняття, якими б ви хотіли займатися усією родиною (які вам до вподоби)?	• Чим тобі подобається займатися (вдома, поза межами дому)?
Можливості родини	• Якими є ваші можливості, щоб підтримувати участь дитини у позашкільних заходах?	
Страхи	• Чи є щось, пов'язане з майбутнім і здоров'ям дитини, що вас непокоїть, тривожить? • Чи боїться чогось ваша дитина?	

	• Що може засмутити або стривожити дитину?	
Друзі	• Чи є у вашої дитини друзі? • Як вони впливають на дитину?	
Характеристика дитини батьками	• Як ви охарактеризуєте дитину? - емоційність; - поведінка вдома, поза домом; - спілкування з ровесниками, дорослими. старшими дітьми, незнайомими, знайомими. • Яка в дитини самооцінка? • Як ви оцінюєте власні можливості та здатність допомогти вашій дитині? • Яка ваша думка щодо сильних, позитивних якостей вашої дитини?	• Якими є твої сильні сторони? - у навчанні; - пов'язані з хобі; - інтересами; - у спілкуванні. • Які якості подобаються тобі самому? • Чим пишаєшся? • У чому ти відчуваєшся невпевнено? • Щоб ти хотів змінити в собі? • Що покращити? • Яка і від кого тобі потрібна допомога? • Чи впораєшся ти самотійно?
Дитина з порушенням опорно-рухового апарату в закладі освіти	• Чи хотіла ваша дитина йти до закладу освіти? • Чи подобається їй тут? • Що саме подобається? • Наскільки відверта дитина вдома? • Що вона говорить про заклад освіти? • Чи є в дитини проблеми, пов'язані з закладом освіти? • Як ви їй допомагаєте?	

	• Чи потребуєте ви в цьому допомоги? • Що змінилося в вашій родині з моменту, як дитина почала відвідувати заклад освіти?	
Очікування щодо закладу освіти	• Чого ви очікуєте від закладу освіти?	• Чого ти очікуєш від закладу освіти?
Щодо майбутнього дитини	• Яким ви бачите майбутнє вашої дитини, професію, подальші роки після закладу освіти? • Плани щодо організації навчання, подальшого навчання, організації дозвілля, тощо?	

Записки і записники. Записки, які передають додому через дитину, можуть розповідати про конкретні досягнення дитини, її нові вміння чи поведінку. В них може висловлюватися подяка батькам за допомогу. Для регулярного спілкування доцільно передавати додому й повертати записник, особливо в разі відсутності телефону вдома у дитини. Такий записник забезпечує безперервність спілкування, поінформованість батьків про успіхи дитини та зміни в поведінці.

Дошки оголошень. З інформації на дошках оголошень родини дітей дізнаються про заняття, які відбуваються в закладі. На них можна розмістити відомості загального характеру, наприклад, статті про розвиток дитини. На дошках оголошень можуть бути вивішені зразки дитячих малюнків, фотокартки досягнень дітей. Важливо, щоб дошки оголошень були яскравими й привабливими. Інформацію на них треба регулярно поновлювати. Рекомендації щодо облаштування дошки оголошень:

- розміщуйте інформацію на висоті очей дорослої людини;
- регулярно змінюйте на ній хоча б деяку інформацію;
- вивішуйте дитячі роботи;
- інформація має бути короткою;
- запрошуйте сім'ї брати участь в оформленні.

Корисно для батьків!

Сім'я – це середовище емоційної безпеки, комфорту, любові, поваги, добра. Виховуйте дитину, намагаючись дотримуватися режиму дня.

Позбавтеся всіх чинників, які б могли спричинити у дитини відчуття страху чи негативні емоції.

На психологічному рівні сім'я проходить декілька стадій сприйняття дитини з порушенням опорно-рухового апарату: так, В. Соммерс виокремив п'ять категорій, що характеризують ставлення батьків до дитини з особливостями.

Перша стадія – розгубленість страх.

Батьки відчувають безпорадність, тривогу за долю дитини. У цей час формуються передумови для встановлення соціально-емоційного зв'язку між батьками та дитиною з порушенням опорно-рухового апарату.

Друга стадія – стан шоку.

Заперечення поставленого діагнозу. Відмова від психолого-педагогічної допомоги.

Третя стадія – депресія.

Виникає в міру прийняття наявності в дитини порушень опорно-рухового апарату, чи релевантної оцінки ситуації.

Четверта стадія – психічна адаптація.

Має місце за умови повного прийняття порушень опорно-рухового апарату у дитини.

П'ята стадія – характерна вмотивована поведінка батьків.

Батьки активно шукають допомоги для дитини, будують плани на її майбутнє [16].

Виховуючи дитину з порушеннями опорно-рухового апарату:

- поважайте свою дитину;
- сприймайте її такою, як вона є;
- дозволяйте їй бути собою;
- хваліть і заохочуйте до пізнання нового;
- стимулюйте до дії через гру;
- розмовляйте з дитиною, слухайте її, спостерігайте за нею;
- підкреслюйте її сильні сторони;
- впливайте на дитину проханням - це найефективніший спосіб давати їй інструкції.

Нормативно для батьків!

Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати територіально найближчий до місця проживання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема з порушенням опорно-рухового апарату, у тому числі з інвалідністю дошкільний навчальний заклад, в якому дитина буде здобувати дошкільну освіту [19]. (Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах»)

Рішення про утворення інклюзивної групи (груп) у закладі дошкільної освіти, незалежно від підпорядкування та форми власності, приймається керівником закладу дошкільної освіти за погодженням із засновником (власником) на підставі заяви батьків дитини з особливими освітніми

потребами, у тому числі з інвалідністю, або особи, яка їх замінює [19]. (Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах»)

Вимоги до документів, що подаються батьками для влаштування дитини з порушенням опорно-рухового апарату до закладу дошкільної освіти (Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах») [19].

До заяви батьків або осіб, які їх замінюють, додаються:

- медична довідка про стан здоров'я дитини з висновком лікаря, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад;
- довідка дільничного лікаря про епідеміологічне оточення;
- свідоцтво про народження;
- висновок інклюзивно-ресурсного центру;
- копія посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу, відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» або копія медичного висновку про дитину-інваліда віком до 18 років (виданого лікарсько-консультативною комісією);
- копія індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда.

Зверніть увагу! Домінуючою в стилі виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату є *гіперопіка* з боку батьків, прагнення повністю контролювати дитину, захистити її від зовнішнього світу. Природньо, що дитина з порушеннями опорно-рухового апарату потребує постійної допомоги й опіки, викликає у батьків тривогу та хвилювання. Гіперопіка виникає у наслідок жалю до дитини, почуття хибної провини перед дитиною, «компенсацією обмеженості», порівняно з іншими дітьми.

Відповідно така модель виховання призводить до психопатичного розвитку особистості хворої дитини, часто формує негативні установки, відсутність відчуття власної компетентності в побуті, у навчанні, гальмує особистісний розвиток та встановлює негативні міжособистісні стосунки дитини з одолітками та дорослими. Батькам варто винайти баланс між недостатньою та надмірною допомогою дитині, що має порушення опорно-рухового апарату.

Негативно на формування особистості дитини з порушенням опорно-рухового апарату впливає *емоційне відторгнення* чи емоційне несприйняття батьками малюка. Як наслідок виникають недостатні комунікативні прояви в дитини, які виявляються у відсутності усмішки, слабким похваленням. Дитина відучується виявляти емоції, поступово збіднюється емоційна сфера, зникає потреба в емоційних контактах, руйнується довіра до людей, з'являється низька самооцінка, знижується розвитковий потенціал.

Застережливо поставтеся до *надмірних зусиль до розвитку* дитини з порушенням опорно-рухового апарату. Дослухайтеся до порад фахівців: лікарів, реабілітологів, педагогів, не покладайте на дитину надмірних сподівань. Помірно навантажуйте дитину, не намагайтеся компенсувати

обмеження в одній сфері діяльності досягненнями в іншій. Разом із тим не зменшуйте реальних можливостей у розвитку дітей з порушенням опорно-рухового апарату відповідно до їх можливостей. Тривожність та недовіра можуть бути наслідком інтенсивних емоційно забарвлених ситуацій, уникайте формування комплексу «меншовартості».

Нерідко *іпохондричність* є супутником родини, в якій виховується дитина з порушеннями опорно-рухового апарату, особливо з захворюванням на ДЦП. Довгі та тяжкі випробування хворобами дітей формують у батьків сприйняття світу через призму проблем, що як наслідок виховує в дитини егоцентричність, маніпулювання, невпевненість.

Для повноцінного духовного та психічного розвитку дитини, як повітря необхідно в умовах сім'ї узгодженість між батьками, позитивна атмосфера, відчуття сімейного миру, спокою, благополуччя, стабільності. Сімейний затишок і порозуміння зменшить дитячу тривогу, недовіру, прискорить адаптування дитини в дитячому колективі та соціумі.

5. Відомості про програми, які необхідно використовувати вчителям різних освітніх галузей для інклюзивного навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату

Інформацію про низку чинних програми освітньої діяльності розміщено за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua>, URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchannya-ditej-u-specialnih-zakladah-osviti/osvita-ditej-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi/korekcijni-programi/programi-rozvitku-dlya-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-doshkilnogo-viku>

Освітній процес у спеціальних та інклюзивних групах (для дітей з порушеннями слуху, зору, мови, опорно-рухового апарату, інтелекту, затримкою психічного розвитку) у закладах дошкільної освіти **здійснюється за спеціальними програмами розвитку дітей та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку МОН.** (п.23 постанови Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 №530 «Про внесення змін до Положення про дошкільний навчальний заклад». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2015-%D0%BF>)

Навчання в класах з інклюзивним навчанням здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками й посібниками, рекомендованими МОН для загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі за спеціальними підручниками [34]. (Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату (лист Міністерства освіти і науки від 05.12.2012 №1/11-18795).

Відповідно до наказу МОН України № 693 від 25.06.2018 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» затверджено:

Перелік комплектів навчальних програм для здобувачів початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

1. Комплект навчальних програм дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, 2-4 клас (українська мова, літературне читання, сходинок до інформатики, трудове навчання, фізкультура, математика, образотворче мистецтво, музичне мистецтво, я у світі, природознавство, основи здоров'я).

Перелік програм з корекційно-розвиткової роботи для здобувачів початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами

1. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату (Ільєнко Т.А., Стах О.Г., Трофименко Л.І.).

2. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (базова) для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Чеботарьова О. В., Іоганова Н. А.).

3. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (легоконструювання) для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Лапін А. В.).

4. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (арткорекція) для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Брусенська І. М.).

5. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (формування навчально-мовленнєвої діяльності учнів за допомогою казки) для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Літинська Я. Г., Трембалович І. П.).

6. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (розвиток комунікативної функції мовлення «Говірливий струмок») для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Жеплінська С. В.)

7. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (формування лінгвістичних понять на основі використання асоціативних схем) для 3 класу спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Татарінова О. М.).

8. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (формування знань про довкілля засобами пізнавальних завдань) для 3, 4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Гусак Т. О.).

9. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (корекційна ритміка) для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Гладченко І. В., Шепічак О. О.).

10. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» (світ Монтесорі) для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (Дишлюк Т. Б.).

11. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Лікувальна фізкультура» для 2-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату (Остапенко Т. В., Авраменко Л. Ю., Свистун Г. М.).

6. Організація роботи дітей та учнів на занятті й уроці з ахуванням індивідуальних особливостей у колективі

Нормативно! Відповідно до Конституції України «Кожен має право на освіту». Конвенцією ООН визначено, що «дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі, полегшують її активну участь у житті суспільства».

Зміни у законодавстві України встановили, що діти з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями опорно-рухового апарату, можуть навчатись і виховуватись у інклюзивних групах закладів дошкільної освіти, які можуть створюватися у закладах дошкільної освіти незалежно від підпорядкування та форми власності [19]. *(Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах)*

Інклюзивні групи в ЗДО створюються для забезпечення умов дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі дітям з інвалідністю, для розвитку та навчання спільно з однолітками.

Головна мета створення інклюзивних груп – задоволення соціальних та освітніх потреб, організація корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю. *(Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 06.02.2015 № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» [27].*

Особливістю організації інклюзивної групи в закладі дошкільної освіти є забезпечення рівного доступу до дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями опорно-рухового апарату, у тому числі з інвалідністю [19]. *(Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах)*

Освітній процес здійснюється на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [19]. *(Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах)*

Для забезпечення ефективності освітнього процесу, наповнюваність інклюзивних груп має становити до 15 дітей, з них 1 - 3 дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, в залежності від складності порушення [19]. *(Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах)*

Діти з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, **можуть перебувати в інклюзивній групі** дошкільного навчального закладу до 7 (8) років залежно від рівня та ступеня порушення. *(Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 06.02.2015 № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» [27].*

Виховна робота з дітьми з особливими освітніми потребами, що мають порушення опорно-рухового апарату у тому числі з інвалідністю, має бути направлена на:

- соціалізацію;
- формування позитивної самооцінки.

Особливістю освітнього процесу з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату в інклюзивній групі є:

- індивідуалізація;
- диференціація.

Здійснюється освітній процес з дітьми що мають порушення опорно-рухового апарату в інклюзивних групах відповідно до:

- Базового компонента дошкільної освіти;
- за програмами та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку МОН, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю (*Лист МОН № 1/9-487 від 12.10.15 року Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах*) [19].

Підготовка дитини дошкільного віку з порушеннями опорно- рухового апарату повинна відбуватися за такими **напрямами:**

- розвиток мислення (вчителю варто орієнтуватися на можливе утруднення процесу сприймання, формування цілісного образу, виділення істотних ознак, повноти й точності образу тощо);

- розвиток моторики та координації рухів (важливо зосередитися на можливих діях кінцівок, підбирати обладнання, що буде полегшувати виконання завдань, коректувати вправи відповідно до можливостей дитини);

- розвиток збережених відчуттів (навчати дітей з використанням всіх збережених аналізаторів: зору, слуху, дотику, нюху, розвивати їх можливості);

- формувати уявлення (вчитель має прагнути до навчання дітей дошкільного віку поняттям про овочі, фрукти, меблі, одяг, тварин, рослин, птахів, тощо та вмінням їх узагальнювати, аналізувати, порівнювати);

- розвиток зв'язного усного мовлення й навичок спілкування (приділіть увагу правильному розумінню слів, співвіднесенню слів і предметів, працюйте над поглибленням понять та уявлень, розширюйте реальні знання дітей дошкільного віку про навколишній світ, уточнюйте та збагачуйте словниковий запас);

- підготовка до опанування навичками письма та читання (використовуйте вправи для розвитку моторики, за індивідуальною особливістю дитини, вчіть орієнтуватися на аркуші паперу, готуйте руку дитини до письма).

Діти з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату, які самостійно не пересуваються і потребують індивідуального догляду, зараховуються до інклюзивних груп при забезпеченні постійного супроводу асистентом дитини. (*Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 06.02.2015 № 104/52 «Про*

затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15>.

Нормативно! Про організацію навчання учнів початкових класів у закладах освіти в умовах інклюзії, що мають порушеннями опорно-рухового апарату.

Зміст освіти молодших школярів із порушеннями опорно-рухового апарату, окреслений у Державному стандарті початкової загальної освіти. Цей нормативний документ розроблено з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких учнів, він ґрунтується на принципах науковості, системності, інтегративності, корекційної спрямованості, єдності навчання та виховання на засадах гуманізму, демократії, взаємоповаги. В основу змісту держстандарту покладено особистісно орієнтований, компетентісний підхід [38].

Увага! Переважна більшість учнів з ДЦП мають складні неврологічні захворювання внаслідок раннього ураження центральної нервової системи. Це спричиняє складну структуру порушення рухових, психічних, мовленнєвих функцій. Нерівномірність виявляється у порушенні рухової сфери та недорозвитку таких вищих коркових функцій, як:

- оптико-просторового гнозису;
- конструктивного праксису;
- рахунку;
- мовлення, дизартрії.

Можливе тяжке рухове ураження зі стійкими проявами порушень поведінки.

Навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату неможливе без урахування їхніх психофізичних особливостей.

Важливо! Тяжкі рухові порушення можуть поєднуватися із значними розладами пізнавальних процесів, а незначні церебральні прояви з тяжким недорозвитком окремих психічних функцій.

Початкова освіта учнів із порушеннями опорно-рухового апарату може бути досягнута за умови дотримання доступного змісту та корекційно-розвивальної спрямованості освітнього процесу.

Освітні послуги надаються дітям з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами становить:

- одна - три дитини з числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо;

- не більш як двоє дітей із числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, у тому числі з дислексією, розладами спектру аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, що пересуваються на візках [33].

Відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня може розроблятися *індивідуальний навчальний план* та індивідуальна навчальна програма.

Розклад уроків для дітей з особливими освітніми потребами складається з урахуванням індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності, динаміки розумової працездатності протягом дня і тижня та з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог [31].

Відповідно до індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності на кожного учня з особливими освітніми потребами складається *індивідуальна програма* розвитку за формою, яка забезпечує індивідуалізацію навчання, визначає конкретні навчальні стратегії та підходи.

В індивідуальній програмі розвитку зазначається:

- загальна інформація про учня;
- наявний рівень знань і вмінь;
- динаміку розвитку;
- адаптація навчального матеріалу;
- технічні пристосування;
- додаткові послуги (корекційно-розвиткові заняття).

Індивідуальна програма розвитку розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків учня або його законних представників, затверджується керівником загальноосвітнього навчального закладу і підписується батьками або законними представниками та переглядається двічі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування [33].

В ІПР зазначається *кількість годин* і напрями проведення корекційно-розвиткових занять, з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учня та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема:

- три – п'ять годин – для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями;
- п'ять – вісім годин – для дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку тощо).

Години, визначені для проведення корекційно-розвиткових занять, не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження учнів з особливими освітніми потребами.

Корекційно-розвиткові заняття проводяться з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учня [33].

Особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент вчителя, який бере участь у розробленні та виконанні навчальних планів і програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Важливо знати! Асистент вчителя не прив'язаний до одного чи кількох учнів, а працює з всіма дітьми. Так, часом дитині з порушенням опорно-рухового апарату необхідно приділити більше часу, щоб, наприклад, пояснити завдання, але асистент вчителя так само може пояснити щось й іншим учням. Окрім того, своєю роботою асистент може звільнити більше часу вчителю для пояснень. Наприклад, поки асистент щось роздруковує чи роздає навчальні матеріали, вчитель ще раз роз'яснює тему або залучає дитину з особливими освітніми потребами до спільної роботи. Адже спільна робота – головна мета інклюзивного навчання.

Освітні та соціальні потреби дітей зі складними порушеннями розвитку під час їх перебування в закладі освіти задовольняються соціальними працівниками, батьками або особами, уповноваженими ними [33].

Оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами здійснюється згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів та обсягом матеріалу, визначеним навчальною програмою [33].

Система оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою. Державна підсумкова атестація дітей з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію.

Діти з особливими освітніми потребами залучаються до **позакласної та позашкільної роботи** з урахуванням їх інтересів, схильностей, здібностей, побажань, віку, індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності та стану здоров'я.

Позашкільна робота з дітьми з особливими освітніми потребами проводиться відповідно до Наказу МОН №651 від 11.08.2004 «Про затвердження положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах» [25].

Корекційно-розвивальна спрямованість освітнього процесу базується на врахуванні структури первинних порушень, вторинно пов'язаних з ними відхилень, а також функцій і компенсаторних можливостей учнів із ДЦП.

Корекційна методика у роботі з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату, має враховувати реалізацію індивідуального підходу до навчально-виховного процесу з урахуванням причин, ступеня та характеру психологічних порушень учня.

Основні завдання корекційно-розвиткових занять:

1. Визначення наявних порушень психофізичного розвитку дитини із порушеннями опорно-рухового апарату.
2. Подолання порушень з урахуванням механізмів їх виникнення з опорою на найбільш збережені функціональні системи розвитку.
3. Попередження появи та корекція вторинних порушень психофізичного розвитку.
4. Формування здатності здійснювати комунікацію в різних сферах спілкування з урахуванням мотивації, мети та соціальних норм поведінки.
5. Нормалізація м'язового тону організму дитини через інтеграцію мовленнєвої, пізнавальної, рухової діяльності.

Основні напрями корекційно-розвиткової роботи з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату:

- лікувальна фізкультура;
- корекція розвитку.

Діти з захворюваннями опорно-рухового апарату потребують різних видів допомоги, серед яких:

спеціальне навчання, що та послуги можуть охоплювати фізичну терапію, окупаційну терапію, логопедичну допомогу;

фізичну терапію, що допомагає розвивати м'язи, навчитися краще ходити, сидіти, утримувати рівновагу;

окупаційну терапію, що допомагає розвивати моторні функції (одягатися, їсти, писати, виконувати повсякденні дії);

логопедичні послуги, що допомагають розвивати комунікаційні навички, коригувати порушену вимову, що пов'язано зі слабкими м'язами язика та гортані [38].

Додатково до медичної реабілітації та спеціального обладнання дітям із церебральним паралічем може знадобитися допоміжні корекційні технічні засоби, зокрема: комунікаційні пристрої (від найпростіших до найскладніших).

Рис. 1 Комунікаційна таблиця

Наприклад, з малюнками, символами, буквами або словами (рис.1). Учень може спілкуватися вказуючи пальцем або очима на малюнки, символи. Існують і більш складні комунікаційні пристрої, в яких використовуються голосові синтезатори, що допомагають

Рис. 2 Інтерактивна дошка

«розмовляти» з іншими. Комп'ютерні технології (рис.2) від простих електронних пристроїв до складних комп'ютерних програм, які працюють від адаптованих клавіш.

Педагогам слід враховувати! специфіку соматичного, неврологічного та психічного стану дитини з порушенням опорно-рухового апарату, її індивідуальні особливості, нахили інтереси, здібності.

Після детального вивчення особливостей учня, визначення фахівцями рівня психофізичного розвитку, вчитель має враховувати під час освітнього процесу:

- реалізацію індивідуального підходу до освітнього процесу з урахуванням причин, ступеня та характеру психофізичних порушень учня;
- особистісно-орієнтований підхід до розвитку учня.

Організація освітнього процесу з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату повинна містити:

- вправи на розвиток рухової активності;
- вправи на розвиток сенсорних функцій;
- розширення й уточнення уявлень про навколишнє середовище;
- вправи на розвиток пізнавальної діяльності;
- вправи на розвиток мовлення;
- створення позитивної емоційної атмосфери.

Рекомендації щодо мовленнєвого розвитку:

- найбільшої уваги потребує розвиток мовлення дітей з ДЦП. Цей процес має свою специфіку, яка полягає в єдності порушень мовленнєвої, загальної моторики з недостатністю кінестетичного сприймання: дитина недостатньо відчуває, як положення своїх кінцівок, так і органів артикуляції. Саме тому важливим є формування відчуттів артикуляційних поз і рухів. Найбільш дієвий спосіб підвищення чутливості – використання вправ із спротивом (коли дитині пропонують штовхати одним з органів артикуляції (губами, язиком) предмет, застосовуючи силу тощо);

- розвиток мовленнєвої діяльності має відбуватися як на заняттях з учителем-логопедом, так і у процесі надання допомоги всіма фахівцями КППС.

Рекомендації щодо розвитку когнітивної сфери:

- формування зорового, слухового і кінестетичного сприймання шляхом заохочення до обстеження предметів на основі зору, слуху, дотику, вкладаючи до рук дитини різні за формою, розміром і фактурою предмети (у тому числі іграшки). З метою покращення відчуттів рекомендується зробити масаж кистей і кінчиків пальців рук за допомогою щіток різного ступеня жорсткості;

- стимуляція предметно-практичної та ігрової діяльності з метою формування вміння сприймати і діяти;

- заохочення до предметно-дієвого спілкування з близькими на основі закріплення зв'язку між словом, предметом і дією шляхом називання дорослим предмета, пояснення його призначення, демонстрації дій, які можна з ним виконувати;

- застосування регулятивної функції внутрішнього мовлення й ритмічної організації руху (методика навчання Андраша Петью) шляхом виконання рухів під лічбу від «1» до «5» на основі однотипних інструкцій (наприклад, «догори-

вниз» для виконання руху, який триває, поки звучить лічба), що дає змогу розвинути розуміння простих фраз з опорою на демонстрацію й виконання та поступово перейти до здійснення рухів під керівництвом внутрішнього мовлення;

- формування психологічних операцій і функцій уваги, пам'яті, мисленневих операцій (аналізу, синтезу, прогнозування, порівняння, класифікації, узагальнення тощо) у процесі навчання.

Рекомендації щодо розвитку емоційно-вольової сфери:

- дітям з порушеннями опорно-рухового апарату часто притаманне порушення працездатності. Певна роль у виникненні таких порушень належить соціальним факторам, зокрема вихованню дитини за принципом гіперопіки. Таке виховання може викликати недорозвинення мотиваційної основи психічної діяльності, що призводить до недостатності прояву вольових зусиль, коли необхідно виконати завдання, рух або почати спілкування;

- труднощі здійснення вольових зусиль у зазначеній категорії дітей, а також у дітей, які мають порушення мовлення, є подібними, тому рекомендації щодо розвитку емоційної сфери, розглянуті для дітей з порушеннями мовлення, можуть бути корисними для аналізованого випадку.

Рекомендації щодо формування навчальної діяльності:

Під час організації навчальної діяльності дітей з порушеннями опорно-рухового апарату важливе значення має створення умов, які б дали змогу опановувати знання з опорою на збережені функції організму дитини. Забезпечується за допомогою:

- застосування альтернативних методів спілкування (піктограм);
- надання перерви за перших ознак втоми;
- застосування електронних носіїв навчальної інформації;
- використання мобільних панелей для забезпечення доступу до джерел навчальної інформації;
- заохочення дитини до опису, уточнення виконання нового завдання;
- вибір (з боку батьків і дитини), рекомендація (з боку педагогів) найзручнішого засобу для фіксації навчальної інформації (наприклад, аркуші у клітинку краще використовувати навіть на уроках української мови);
- оптимальне дозування виконання письмових робіт з урахуванням порушень загальної та дрібної моторики пальців рук;
- передбачати варіативність письмових робіт: не лише самостійне письмо, а й роздаткові картки з друкованою основою; не лише ручка, а й магнітна дошка, комп'ютер;
- збільшення часу на виконання письмових завдань або їх часткова заміна на усні.

За наявності порушень зорова-просторової координації варто використовувати такі прийоми: спеціально вказати (ручкою, олівцем) рядок і місце, де потрібно починати писати, малювати:

- позначати відстань між рядками чи частинами завдання;
- при виконанні арифметичних дій у стовпчик можна розфарбувати

клітинки олівцем, наприклад, сотні – зеленим, десятки – синім, одиниці – червоним;

- використовувати перфокарти;
- при читанні використовувати спеціальні закладки з прорізами для фіксування слова, словосполучення чи речення;
- оцінюючи дитину, не знижувати бали за повільну відповідь, недостатню інтонаційну виразність, особливості письма.
- перед початком навчання також варто визначитись зі спеціальним обладнанням, що може бути потрібним дитині з порушенням опорно-рухового апарату, серед якого:
 - реабілітаційний стілець для тренування нижніх і верхніх кінцівок, плечових суглобів;
 - стіл для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату;
 - стендар з опорою на спину, на груди або стійка похила (вертикалізатор) для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату;
 - підставка для підручників тощо. [16], [29].

Технології індивідуалізації освітнього процесу

Технології індивідуалізації освітнього процесу – це спосіб організації освітнього процесу, під час якого вибір педагогічних засобів і темпу навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їхніх здібностей, ООП і сформованого досвіду. Розглянемо приклади індивідуалізації освітнього процесу.

Особистісно-орієнтоване навчання

Особистісно-орієнтоване навчання – навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність. В основі навчання лежить особистісно-орієнтований підхід, а саме орієнтація на особистість учня, його потенційні можливості, мотиви, цілі та інтереси.

Учитель у контексті такого підходу визначає мету уроку, організовує, спрямовує і коригує освітній процес, виходячи з потреб учня, рівня його знань, умінь і навичок. Результатом інклюзивної освіти не обов'язково є знання учня, це можуть бути нові сформовані уміння та навички. Організація інклюзивної освіти означає, що вибір і застосування змісту навчання, методів навчання, засобів навчання повинні розглядатись крізь призму особистості учня – його ООП, здібностей, рівня інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей.

Серед ознак особистісно-орієнтованого навчання виокремлюють такі:

- дитина виступає суб'єктом пізнання і спілкування;
- мета-розвиток особистості учня з урахуванням його можливостей схильностей;
- учитель ставиться до дитини як до вищої цінності;
- стратегія поведінки педагога полягає у створенні таких ситуацій, які сприяють максимальному розкриттю потенційних можливостей, індивідуального зростання учня;
- кожен вихованець бачить індивідуальність у собі та в інших, має власну

гідність і поважає гідність інших;

- співпраця вчителя й учнів базується за типом «дорослий-дорослий» (рівноправні позиції: учень отримує можливість виявляти самостійність мислення, незалежність, здатність до вибору тощо).

Особистісно-орієнтований підхід у навчально-виховному процесі здійснюється найефективніше, якщо:

- у кожному учневі вчитель бачить неповторну індивідуальність;
- педагог спирається на емоційну сферу дитини, розвиває її гуманістичні почуття;

- учитель вводить учнів у різноманітні педагогічні ситуації особистісного вибору, співпереживання гарантованого успіху, спланованої довіри, творчості;

- здійснюється особистий контакт учня з учителем, утвердження людської гідності;

- забезпечується звернення уваги дитини до самої себе (самопізнання, осмислення своїх бажань, прогнозування наслідків своїх дій і вчинків, узгодження цілей діяльності із засобами їх досягнення);

- переважають діалогічні форми взаємодії вчителя з учнями як домінуючого виду педагогічного спілкування (обмін думками);

- забезпечується орієнтація на виявлення власних моделей навчання учня, тобто найбільш ефективних для нього способів пізнання дійсності;

- учню надається можливість свободи вибору того виду діяльності, де він може реалізувати себе як індивідуальність (виявити свої інтереси, потреби, здібності);

- учитель розвиває у себе вміння співпереживати учневі, виявляти доброзичливість, ставити себе на місце учня [40].

Особистісно-орієнтоване навчання має на меті перетворити учня на активний суб'єкт навчання, забезпечити можливість навчання за індивідуальною освітньою траєкторією. Особистісно-орієнтоване навчання – це не просто врахування особливостей розвитку дитини, це така організація умов навчання, що передбачає не «облік», а «включення» особливостей психофізичного розвитку [37].

Теорія множинного інтелекту

Теорія множинного інтелекту американського психолога Говарда Гарднера розкриває один з можливих шляхів індивідуалізації освітнього процесу учнів з ООП.

За теорією множинного інтелекту американського психолога Говарда Гарднера, «людина має не єдиний «загальний інтелект», а низку інтелектуальних здібностей, що складають вербально-лінгвістичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, кінестетичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, музичний, натуралістичний і екзистенційний види інтелекту.

Кожен із цих типів інтелекту має свою структуру, функції, мову і тому є

особливим потенціалом для організації освітнього процесу так, щоб учні з ООП навчалися відповідно до власних можливостей і досягали високих результатів. Розглянемо особливості кожного з названих вище типів інтелекту.

Вербально-лінгвістичний інтелект – це здатність ефективно застосовувати слова в усній або письмовій формі. Учень, який володіє високим рівнем вербально-лінгвістичного інтелекту, любить читати, писати, розповідати історії та насолоджується грою у словесні ігри.

Візуально-просторовий інтелект – інтелект, що забезпечує сприймання зображень і образів, передбачає здатність уявляти, малювати, працювати над дизайнерським проектом тощо. Цей інтелект розвивається шляхом загострення сенсомоторного сприйняття. Зорові сприйняття комбінуються з попередніми знаннями, досвідом, емоціями й образами, що дає змогу створювати нове бачення предметів і ситуацій. Учень з розвиненим візуальним інтелектом переносить свої уявні образи на створювані чи змінювані ним предмети, здатний тонко сприймати кольори, лінії, форми і взаємозв'язки, що існують між цими елементами.

Кінестетичний інтелект – усвідомлення власного тіла; дає можливість контролювати й інтерпретувати рух, танцювати, бігати, стрибати, торкатись, жестикулювати, керувати фізичними предметами, встановлювати гармонію тіла і розуму. Даний інтелект містить у собі такі фізичні якості як координація, баланс, спритність, сила, гнучкість, а також тактильні здібності.

Міжособистісний інтелект – представлений здатністю швидко розпізнавати й оцінювати настрої, наміри, мотивації й почуття інших людей. Цьому типу притаманна чутливість до виразу обличчя, до голосу та жестів, здатність розпізнавати безліч різних міжособистісних сигналів і вміння точно реагувати на ці сигнали з точки зору прагматики. Міжособистісний інтелект включає вміння вербальної і невербальної комунікації, навички спільної роботи, вміння згладжувати конфліктні ситуації, досягати консенсусу, здатність довіряти, поважати, керувати і мотивувати інших до досягнення мети.

Внутрішньоособистісний інтелект – це здатність чітко сприймати себе (бачити власні переваги і недоліки), свідомо помічати свій внутрішній настрій, наміри, мотивації, темперамент і бажання; здатність самодисципліни, саморозуміння та самооцінки. Учень, який має такий тип інтелекту, відчуває себе краще, якщо має можливість обмірковувати свої дії та вчинки, здійснювати самооцінку. Потреба в самоаналізі робить аналізований тип інтелекту найбільш особистісно спрямованим.

Музичний інтелект – цьому інтелекту властиве загострене відчуття звуку й емоційна здатність реагувати на нього. У міру того, як людина розвиває свої знання про музику, вона розвиває основи свого інтелекту. Подальший його розвиток відбувається тоді, коли вона створює більш складні і точні варіації музичних зразків, оволодіває вмінням гри на музичних інструментах і вокальним мистецтвом. Цей тип репрезентовано здатністю сприймати,

розпізнавати, трансформувати й виражати музичні композиції.

Натуралістичний інтелект передбачає здатність навчатися за допомогою природи. Такі учні отримують задоволення від дій, пов'язаних із природою, наприклад, спостереження за птахами, колекціонування метеликів і комах, дослідження дерев або догляду за тваринами. Вони також люблять ходити в гори, у походи. Їм подобається вивчати екологію, природу, рослини та тварин. Для них важливо, щоб навчання проходило на відкритому просторі. Вони здатні класифікувати, групувати явища навколишнього середовища, мають дар відчувати й розуміти природу, передбачати та розпізнавати закономірності у природі, яка нас оточує.

Екзистенційний інтелект – це здатність філософствувати, вивчати історію, культуру, обговорювати «життєві питання». Це – сукупність задатків, що утворюють світогляд учня і спонукають його до філософського пізнання світу та його влаштування, дослідження глобальних проблем буття тощо [5].

Отже, у контексті теорії множинного інтелекту вчителі застосовують різні методи, прийоми і види діяльності в освітньому процесі [16].

7. Поради щодо співпраці команди психолого-педагогічного супроводу дитини з порушенням опорно-рухового апарату

Розвиток дітей передбачає активну взаємодію з навколишнім світом. У дітей із нормотиповим розвитком цей процес відбувається природним шляхом, якщо ж у дитини церебральний параліч, то для успішного розвитку потрібна допомога команди психолого-педагогічного супроводу.

Нормативно! Загальні положення, склад учасників, принципи діяльності, основні функції учасників, організація роботи, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами визначено *«Примірним положенням про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»* [22].

З метою забезпечення ефективності освітнього процесу дітей з ООП, які здобувають освіту в умовах інклюзивного навчання в закладах загальної середньої та дошкільної освіти, утворюється команда психолого-педагогічного супроводу (далі – КС), на яку покладається виконання наступних *завдань*:

1. Збір інформації про особливості розвитку дитини, її інтереси, труднощі, освітні потреби на етапах створення, реалізації та моніторингу виконання (ІПР)

Першим кроком до співпраці КС та вирішення завдань, що стоять перед КС супроводу є визначення інтересів дитини, труднощів, що виникають у навчанні, обмежень, які спричиняють порушення опорно-рухового апарату також визначення освітніх потреб, з метою реалізації належної підтримки, уживання адекватних заходів, залучення додаткових фахівців. З'ясування потенціалу розвитку дитини, актуалізація її позитивних особистісних якостей – важлива ланка в роботі КС. Збір реальної інформації про розвиток дитини з порушенням опорно-рухового апарату уможливує визначення сильних сторін дитини. Планувати навчання дитини з особливими освітніми потребам, зокрема з порушенням опорно-рухового апарату, включати в освітній процес, розробляти індивідуальний план і програму розвитку варто спираючись на позитивні, сильні сторони дитини. Вся інформація повинна бути максимально точною, оскільки вона є підґрунтям для подальшого розроблення завдань.

2. Визначення напрямів психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг, що можуть бути надані в межах закладу освіти на підставі висновку ІРЦ, та забезпечення надання цих послуг

Нормативно! Організацією надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами визначено:

- Відповідно до висновку ІРЦ, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності), результатів психолого-педагогічного вивчення дитини КС складає індивідуальну програму розвитку дитини з ООП *упродовж 2-х тижнів* з моменту початку освітнього процесу.

- КС переглядає ІПР з метою її коригування та визначення прогресу розвитку дитини в ЗЗСО *двічі на рік* (за потреби частіше); у ЗДО – *тричі на навчальний рік* (за потреби частіше).

- Відповідно до особливостей розвитку дитини з ООП КС розробляє індивідуальний навчальний план та індивідуальну навчальну програму в ЗЗСО освіти та індивідуальний освітній план у ЗДО.

- КС визначає способи адаптації (за необхідності модифікації) освітнього середовища, навчальних матеріалів відповідно до потенційних можливостей і з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини з ООП.

- Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг здійснюється шляхом проведення індивідуальних і групових занять.

- Корекційно-розвиткові заняття згідно з ІПР проводяться педагогічними працівниками закладу освіти та (або) залученими фахівцями ІРЦ, інших установ/закладів, фізичними особами, які мають право здійснювати освітню діяльність у сфері освіти.

Корекційно-розвиткова робота – комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводження дітей з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямований на корекцію порушень шляхом розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, мовлення та особистості дитини. Корекційно-розвиткова робота проводиться як корекційно-розвиткові заняття за напрямками відповідно до індивідуальних особливостей учня.

Тривалість групового корекційно-розвиткового заняття становить 35-40 хвилин, індивідуального – 20-25 хвилин. Групи наповнюваністю два - шість учнів комплектуються відповідним спеціалістом з урахуванням однорідності порушень та рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації.

Корекційно-розвиткові заняття проводяться вчителями-дефектологами (корекційними педагогами) та практичними психологами [33].

В індивідуальній програмі розвитку дитини передбачається до 10 корекційно-розвиткових занять на тиждень, залежно від віку дитини та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з ООП, у тому числі з інвалідністю. Фіксується розклад занять з відповідними фахівцями (вчителем-дефектологом, практичним психологом, іншими спеціалістами), вказується кількість і тривалість таких занять з дитиною.

Адаптації/модифікації. При складанні індивідуальної програми розвитку необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації слід розробити для облаштування середовища, застосування належних методів, матеріалів, іграшок, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини.

Модифікація – трансформує характер репрезентування матеріалу шляхом зміни змісту чи концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація цілей і

завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти.

Адаптація – змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи зміст або концептуальну складність навчального завдання. Зокрема, можуть використовуватись такі види адаптації:

- пристосування середовища (збільшення інтенсивності освітлення в групових кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в групі, де навчається слабочуюча дитина, забезпечення її слуховим апаратом);
- адаптація матеріалів (адаптація дидактичних посібників, ігрових, наочних та інших матеріалів тощо).

Командний підхід до надання додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами є найбільш ефективний. Є два основні механізми забезпечення командного підходу до надання додаткової підтримки на рівні окремої дитини й усього навчального класу – це розроблення індивідуальної програми розвитку й використання практики спільного викладання.

Практика спільного викладання

Ця практика може здійснюватися вчителем спільно з асистентом вчителя, який часто має не лише педагогічну, а й спеціальну освіту. Для ефективного планування свого робочого часу важливо послуговуватися такими формами співпраці:

- ***один викладає, інший допомагає***. Цей підхід також відомий як «основний і допоміжний вчитель» – форма спільного викладання передбачає, що основний учитель визначає навчальний зміст, методи навчання, навчальні види діяльності для всіх учнів, у тому числі й учнів з особливими освітніми потребами. Допоміжний вчитель (асистент вчителя) надає підтримку окремим учням, проводить навчальні заняття з малими групами тощо.

- ***паралельне викладання*** – форма спільного викладання, що передбачає спільну відповідальність за процеси планування і викладання, яке проводиться обома вчителями паралельно з половиною класу (навчальний зміст залишається одним, хоча методи викладання можуть бути різними).

- ***диференційоване викладання*** – більшість учнів працює у складі великої групи, а окремі діти працюють у малих групах (для отримання індивідуальної підтримки).

- ***викладання в команді*** – обидва вчителі спільно планують навчальний час, визначають навчальний зміст, організацію уроків, стратегії навчання й управління класом; основний учитель і асистент учителя одночасно проводять навчання з усім класом (у той час, як один вчитель пояснює або представляє навчальний матеріал, інший може демонструвати слайди чи інші навчальні матеріали).

3. Розроблення ІПР для кожної дитини з ООП та моніторинг її виконання для коригування й визначення динаміки розвитку дитини

З огляду на основоположні принципи універсального дизайну для навчання будь-яке завдання можна модифікувати до можливостей та ООП

дитини, зокрема до дитини, що має порушення опорно-рухового апарату. Це показує шкала кореляції освітніх очікувань.

Шкала кореляції результатів навчання

Чи може дитина з ООП виконати це завдання нарівні з іншими дітьми?

Якщо Ні, то:

Чи може дитина з ООП виконати це завдання, але з очікуваною адаптацією процесу?

Якщо Ні, то:

Чи може дитина з ООП виконати це завдання з адаптацією очікуваних результатів і за допомогою дидактичного матеріалу?

Якщо Ні, то:

Чи може дитина з ООП виконати аналогічне завдання, але з меншими очікуваннями?

Якщо Ні, то:

Чи може дитина з ООП виконати аналогічне завдання, але за допомогою адаптованого дидактичного матеріалу?

Якщо Ні, то:

Чи може дитина з ООП виконати схоже завдання?

Якщо Ні, то:

Чи може дитина з ООП виконати практичне завдання, пов'язане з виконанням іншої функції чи діяльності? [16].

Перші три шаблі завдань і очікуваних результатів найбільше узгоджуються з основною ідеєю універсального дизайну. У наступних ідеться про організацію роботи.

4. Надання методичної підтримки педагогічним працівникам закладу освіти з організації інклюзивного навчання

Створення належних умов для інтеграції дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в освітнє середовище

Однією з головних перешкод, із низки не менш суттєвих, для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату є архітектурна доступність закладу освіти. Важливою також є інформаційна доступність і розумне пристосування обладнання та навчально-дидактичного матеріалу.

Доступність – заходи щодо забезпечення доступу для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату до фізичного оточення, інформації, спілкування, у тому числі інформаційно-комунікаційні технології та системи.

Розумне пристосування – внесення, коли це потрібно, необхідних і доречних модифікацій, коректив, що стають несумісним чи невиправданим тягарем, задля реалізації чи користування дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату на рівні з іншими правами дитини.

Дітям з порушеннями опорно-рухового апарату, як і решті дітей, для всебічного розвитку необхідне спілкування з однолітками, вони мають свої

захоплення, мрії. Та всі ці мрії можуть стати марними тільки через те, що дитина в інвалідному візку, наприклад, не зможе потрапити до школи через відсутність доступного входу.

Архітектурна доступність закладів освіти важлива для дітей та значної кількості людей, що мають проблеми з опорно-руховим апаратом (педагогів, батьків, громадськості, осіб похилого віку, батьки з дитячими колясками).

Доступність та універсальний дизайн закладів освіти трансформовано в національному законодавстві:

- Закон України «Про будівельні норми» - «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення» ДБН В.2.2-17:2006 [6].

Важливо! Враховуйте при організації належних умов для інтеграції дітей з порушенням опорно-рухового апарату в освітнє середовище пріоритетність критеріїв організації безбар'єрного архітектурного середовища:

- фізична доступність;
- безпека;
- інформативність;
- зручність.

Критерії доступності повинні відповідати вимогам:

- за можливості безперешкодного і зручного руху прилеглою територією чи начальним закладом;
- безбар'єрний вхід у приміщення за наявності сходів повинен бути нормативний пандус або підйомник);
- до дверних і відкритих прорізів;
- до безперешкодного руху комунікаційними шляхами, приміщеннями як у будинку, так і на прилеглий території закладу освіти;
- до можливості своєчасно скористатися зонами відпочинку й обслуговування;
- щодо підходів до різного обладнання і меблів;
- доступні- пристосовані для використання дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату санвузли (туалетні приміщення та душові кімнати).

Основні вимоги безпеки складаються з :

- можливості уникати травм, поранення, каліцтва, надмірної втомлюваності через властивості архітектурного середовища;
- можливості своєчасного розпізнавання і реагування на місця та зони ризику;
- уникнення місць перехрещення шляхів руху, які погано сприймаються
- попередження учнів, персонал, відвідувачів про зони, які становлять потенційну небезпеку;
- виключення помилкових ефектів сприйняття середовища, яке провокує ситуацію ризику [1].

Проведення консультативної роботи з батьками дітей з ООП щодо особливостей їх розвитку, навчання та виховання

Серед основних функцій учасників КС батькам дитини з особливими освітніми потребами визначено:

- доведення інформації про дитину (стиль, спосіб навчання, успіхи, труднощі у виконанні домашніх завдань);
- активна участь у роботі КС, в тому числі залучення до складання ІПР;
- створення умов для навчання виховання й розвитку дитини.

Важливо! Проводьте консультування та інформування батьків дитини з порушенням опорно- рухового апарату у формі бесіди, за відсутності дитини з урахуванням таких вимог:

- бесіду з батьками варто будувати на доступному для них рівні використання термінології, чітко структуруючи матеріал;

- консультування повинне враховувати батьківські почуття любові до дитини: необхідно підкреслювати позитивні сторони дитини, детально роз'яснювати суть труднощів у розвитку дитини та водночас подавати конструктивні пропозиції з їх подолання;

- діалог має бути побудований у конструктивному напрямі, оскільки від цього залежить ефективність освітньої діяльності, необхідно, щоб батьки стали активними партнерами;

- запорукою добрих взаємовідносин між педагогами і сім'єю є повага, некритичне ставлення і співчуття. Учасники КС можуть почати розмови на теми, про які сім'я говорити не наважується.

Наприклад, чимало батьків «особливих» дітей спочатку приховують свій гнів, образу, розпач. Коли ж бачать, що фахівець, який працює з ними, розуміє їхні почуття, вони охоче йдуть з ним на контакт.

- команда супроводу має позитивно та відкрито ставитися до батьків дітей з порушенням опорно-рухового апарату, незалежно від їхніх людських якостей.

- не давати оцінку, не критикувати батьків, а делікатно, без будь-якого тиску заохочувати родину до прийняття власних рішень щодо освітнього маршруту дитини.

- варто враховувати сімейні обставини, співчувати родинам і відповідним чином демонструвати це під час спілкування, водночас мотивуючи на позитивний розвиток дитини.

Нормативно!

- ІПР (індивідуальна програма розвитку) дитини з порушенням опорно-рухового апарату погоджується з батьками;

- КС формує та узгоджує з батьками розклад корекційно-розвиткових занять дитини з ООП;

- за письмовою заявою батьків або осіб, які їх замінюють, адміністрація дошкільного навчального закладу може надати дозвіл щодо участі у навчально-виховному процесі асистента дитини з особливими освітніми

потребами, у тому числі з інвалідністю, волонтерів, фізичний і психічний стан здоров'я яких дозволяє здійснювати зазначену функцію на громадських засадах або за рахунок коштів громадських організацій та інших джерел, не заборонених законодавством.

- батьки або особи, які їх замінюють, можуть самостійно виконувати функцію асистента дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, або визначати особу, фізичний і психічний стан здоров'я якої дозволяє здійснювати зазначену функцію на волонтерських засадах.

- батьки, або інші особи, які здійснюють функцію асистента дитини з особливими потребами, у тому числі з інвалідністю, мають проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди, з оформленням особової медичної книжки встановленого зразка. Особові медичні книжки повинні зберігатися у медичному кабінеті [19].

8.Опис практичного досвіду роботи педагогічних працівників Полтавської області

8.1. *Охріменко Віталій Михайлович, вчитель-реабілітолог комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Чорнухинської селищної ради*

Стаж роботи з дітьми з ООП – 1 рік.

Особливі освітні потреби дитини: працює з дітьми, які мають порушення опорно-рухового апарату.

Зміст проблеми ,над якою працює: розвиток загальної моторики (розвивати м'язову силу, координацію рухів, здатність утримувати рівновагу).

Опис конкретних педагогічних ситуацій: у своїй роботі використовує методи наочної інформації навчання фізичним вправам (показ фізичних вправ, використання наочних посібників: ілюстрації, схеми будови тіла людини, відеофільми); пояснення, опис, вказівки, уточнення, заохочення, обговорення, поради, прохання, бесіди, діалог; практичні методи (імітація, зорові орієнтири, звукові сигнали, повторення вправ, допомога).

Віталій Михайлович словесні методи обов'язково поєднує з практичною діяльністю. Формує знання та навчає рухам, процес відбувається швидше й продуктивніше, якщо інформація надходить одночасно з рецепторів, зорового, слухового та рухового аналізаторів (одночасне поєднання показу фізичних вправ, словесного пояснення та виконання). Таким чином, словесні методи й наочність, що супроводжують рух, дозволяють дітям оперувати образним матеріалом, закріплювати отримані знання.

Учитель-реабілітолог значну увагу в комплексі реабілітаційних заходів приділяє лікувальній фізкультурі й масажу, які є обов'язковими методами корекційно-відновлювального впливу, оскільки під час занять лікувальною гімнастикою збільшується рухливість суглобів, нормалізується м'язовий тонус, покращується координація, збільшується об'єм рухів.

Охріменко В.М. наголошує, що усі ці заходи потрібно виконувати систематично, а завдання необхідно підбирати за складністю від легших, простіших до більш складних, від ближніх цілей до дальніх.

Комплексний характер реабілітаційних заходів передбачає одночасне удосконалення всіх ділянок фізичного розвитку дитини з акцентом на порушення, що викликані захворюванням.

Віталій Михайлович радить для кожної дитини вправи їх темп, тривалість, частоту повторень підбирати індивідуально, з урахуванням її стану та реальних можливостей виконання.

На занятті доцільно приділяти час роботі з батьками: роз'яснювати сутність застосування фізичних вправ спеціальної спрямованості, закономірності, послідовність їх виконання, правильність прийняття вихідних положень, кількість повторень і оцінювання результатів їх застосування.

Уміння добре утримувати рівновагу дуже важливе для всіх навичок загальної моторики. Усі вправи, які виконує вчитель з вихованцями, вимагають уміння переносити свою вагу (утримувати рівновагу).

Для правильного навчання дитини вільній ході, бігу, вмінню кидати м'яч, їздити на велосипеді, лазити по драбині, вмінню утримувати рівновагу залишається головним питанням.

Охріменко В.М. пропонує опис комплексу вправ, які допоможуть навчитися утримувати рівновагу й мати правильну поставу (для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату).

Вправи з опорою на стіну. Ці вправи повинні змусити м'язи стегон і живота працювати як «одна команда». Це допоможе мати правильну поставу. Попросіть малюка спертися на витягнуті вперед ручки. Розташуйте його стопи так, щоб вони плоско стояли на підлозі. Тіло повинне залишатися прямим, а сіднички не повинні випинатися. Під час виконання цієї вправи вам слід проробити таке: підтримуючи дитину за тулуб, погойдайте її вперед та з боку на бік; спонукайте повернутися та подивитися на вас; погойдайте, коли малюк опирається на одну руку, тримаючи іграшку в іншій; спонукайте постояти на одній нозі, опираючись на стінку тільки протилежною рукою; погойдайте, коли він стоїть тільки на одній нозі.

Вправи на сходинці. Мета вправи – навчити дитину стояти прямо на одній нозі. Сходинка тут потрібна лише для підтримки рівноваги, і малюк не повинен нахилитися вбік чи вперед, випинаючи сіднички. Вправа допомагає навчитися контролювати м'язи спини. (Ці м'язи допомагають стояти прямо на одній нозі, скакати, лазити та ін). Поставте дитину так, щоб одна стопа була на землі, а інша – на маленькій сходинці чи дерев'яному бруску. Як тільки малюк опанує це положення без сторонньої допомоги, злегка погойдайте його вперед, назад та з боку на бік, але так, щоб він не впав. Для урізноманітнення злегка покрутіть зігнуте коліно, при цьому він повинен утримувати рівновагу.

Вправи на балануючих дошках. Ці дошки дуже корисні для розвитку реакцій утримання стану рівноваги. Коли дитина навчиться успішно утримувати рівновагу, запрошуйте її зробити те ж саме на балануючій дошці. Це плоска дошка-гойдалка з невеликою амплітудою руху. Міцно тримайте дошку, поки малюк не вилізе на неї, а потім обережно погойдайте її з боку на бік, коли малюк засвоїв цю вправу, гойдайте швидше.

З часом дитина зможе стояти на дошці впевнено, без сторонньої допомоги, запропонуйте їй погратися: кидати та ловити м'яч, бити по-маленькому м'ячу ракеткою чи биткою, тоді вправи принесуть більше радості та задоволення.

Вправи на гойдалках. Ці вправи чудово допомагають навчитися керувати колінами, що є необхідним для добре контрольованої ходи та впевненої участі в рухових ігор. Нехай дитина стане посередині дошки, поки ви тримаєте свої руки на її стегнах. Потім обережно погойдайте дошку вгору і вниз. Поступово

малюк навчиться це робити без сторонньої допомоги. Нехай пройде по дошці-гойдалці, починаючи з опущеного кінця, з особливою обережністю посередині, потім спуститься вниз до протилежногокраю. Для початку вправи візьміть за руку. Нехай дитина стоїть у центрі дошки, широко розставивши ноги та намагаючись утримувати рівновагу, якщо їй вдасться це зробити, подивіться, як вона буде ловити м'яч чи відбивати його биткою чи ракеткою, стоячи на гойдалках!

Видирається по похилій площині. Ці вправи важливі для тренування м'язів, які підтримують тулуб у правильному положенні. Це важливо як для постави, так і для утримання рівноваги. Варто пам'ятати, що під час «ведмежої» ходи потрібно згинати коліна. Чим крутішою ви зробите похилу площину, тим більше дитині доведеться працювати, тим сильніше згинати коліна.

Вправи з гімнастичною палицею. Ці вправи також допомагають косим м'язам живота та заднім м'язам стегна підтримувати правильну поставу і, крім того, сприяють утриманню рівноваги. Візьміть у руки гімнастичну палицю. Станьте перед малюком та попросіть його натиснути на неї настільки сильно, наскільки це можливо. Потім поверніть її – «покрутіть» та похитайте з боку на бік, вгору і вниз. Нехай дитина продовжує натискати на гімнастичну палицю в той час, як ноги її залишаються на одному місці. Сіднички дитини не повинні надто сильно випинатися. Ця вправа принесе багато задоволення дитині. Запропонований комплекс вправ дозволить попередити багато проблем, досягти бажаних результатів.

Фізичні вправи, позитивно впливають на організм: розвивають м'язову силу, зміцнюють м'язовий апарат, поліпшують рухливість у суглобах, удосконалюють координацію рухів, розвивають швидкість, силу, стимулюють діяльність серцево-судинної й дихальної систем, прискорюють периферичний кровообіг, нормалізують діяльність внутрішніх органів, удосконалюють регуляторні механізми, стимулюють нервові центри, поліпшують проникність тканин.

Охріменко В.М. у роботі використовує комплекси фізичних вправ: для розтягнення м'язів, зняття напруження м'язів, розширення діапазону рухів; взаємного впливу для зміцнення м'язів-синергістів та м'язів-антагоністів; вправи на витривалість для підтримки ефективності функціонального стану органів; на розслаблення для усунення спазмів м'язів і судом; для навчання навичок нормальної ходьби; на підйом похилою площиною для покращення рівноваги та сили; на опір для розвитку м'язової сили.

Учитель-реабілітолог починає заняття із вправ, спрямованих на нормалізацію м'язового тонуусу. Усі вправи, якими розвивають той або інший рух, чергує з дихальними. На фоні загальнозміцнюючих, застосовує вправи, які нормалізують м'язовий тонус, нейтралізують патологічні (тонічні)

рефлекси, амплітуди рухів. Більшість вправ діти виконують перед дзеркалом. Розвиток вестибулярної функції здійснює адекватною стимуляцією вестибулярного аналізатора: розгойдуванням на гойдалках; вправами, в яких є швидка зміна положення тіла: швидке переміщення в одній площині (зверху вниз і знизу вгору, зліва направо і навпаки), перехід з однієї площини простору в іншу. У застосуванні цих вправ найбільш відповідальний момент – їх дозування, що розвиває тренувальний ефект і в той же час не викликає негативних вегетативних реакцій. Вправи застосовує в певній послідовності: рухи головою; згинання, розгинання, повороти тулуба; рухи у плечових суглобах; рук і ніг – проксимальних суглобах (плечових, кульшових). Вправи поступово повинні охоплювати середні суглоби (ліктьові і колінні), потім променево-зап'ясткові і гомілково-стопні. Практикує «випереджувальні вправи», коли самі вправи дещо перевищують рівень розвитку рухових можливостей дитини, відповідають наступному рівню розвитку рухової сфери дитини. Застосовує як загальні методи фізичного виховання, так і спеціальні: внесення регламентуючих змін в окремі параметри звичайного руху: виконанням вправи з незвичного початкового положення; зміною амплітуди та швидкості рухів, часу занять за рахунок зміни кількості повторень кожної вправи; дзеркальний показ вправ; конструювання нових способів виконання; ускладнення звичайних дій: додатковими діями; комбінацією дій; зміна зовнішніх умов: розширенням діапазону матеріально-технічного забезпечення; зміною правил.

Результати роботи: За час роботи з дитиною з порушенням опорно-рухового апарату відбулися якісні зміни в розвитку загальної моторики. Вдалося поліпшити розвиток м'язової сили черевного пресу й розгиначів спини, координацію рухів, здатність утримувати рівновагу, збільшилася амплітуда рухів у суглобах кінцівок покращилося вміння диференціювати м'язово-суглобові відчуття, положення окремих частин тіла у просторі, вміння напружувати і розслабляти м'язи у спокої й русі.

Віталій Михайлович підкреслює, що якомога ранній початок реабілітації та профілактика вторинних ускладнень допомагає отримати позитивні результати та динаміку розвитку.

8.2. Даценко Ірина Миколаївна, практичний психолог Інклюзивно-ресурсного центру Котелевської районної ради

Стаж роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, порушення опорно-рухового апарату – 1 рік.

Особливі освітні потреби дитини: працює з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату.

Зміст проблеми, над якою працює: корекційно – розвиткова робота спрямована на розвиток навичок, спрямованих на практичну підготовку дитини до самостійного життя й праці, формування знань і вмінь, що сприяють

соціальної адаптації, на підвищення рівня загального розвитку дитини, інтеграції її у суспільство, ознайомлення дитини з нескладними елементами практичної діяльності.

Опис конкретних педагогічних ситуацій: з допомогою практичного матеріалу дитина швидше вчиться застібати гудзики, гачки, блискавки, зав'язувати шнурки та ін. Досягненню мети в оволодінні навичками практичного життя допомагають матеріали та предмети, які сприяють розвитку навичок, умінь і дають змогу зробити дитині певні висновки, маленькі відкриття. Це не тільки спеціально розроблені матеріали, а звичайні предмети, якими дитина користується в реальному житті.

Для всебічного розвитку використовує різноманітні ігрові вправи.

1. *Дидактичні ігри для розвитку зору:*

- для розрізнення кольорів і їх відтінків;
- для розрізнення розмірів фігур і просторових тіл (Фото 1).

2. *Дидактичні ігри для розвитку дотику:*

- опуклі таблички;
- скринька з природним матеріалом (Фото 2).

3. *Дидактичні ігри для розвитку слуху:*

- шумові коробочки;
- дзвіночки.

Фото 1. Дидактичний матеріал для розвитку зору

Фото 3. Дидактичний матеріал для розвитку слуху

Фото 2. Дидактичний матеріал для розвитку дотику

Ознайомлення з математичними уявленнями поєднує з майбутніми навичками повсякденного життя. Роздивляючись овочі та фрукти, дитина визначає форму: капуста, кавун, помідор, буряк, вишня, яблуко мають форму кулі; морква – конус; огірок, баклажан – циліндр; картопля, агрус, слива мають овальну форму. Під час групування овочів та фруктів, визначаючи розмір, колір, дитина порівнює їх за конкретними ознаками (Фото 4).

Фото 4. Дитина визначає розмір, колір

Фото 5. Матеріал для ознайомлення з розміром, формою, кольором

Маніпулюючи з крупою, дитина з ООП ознайомлюється з розміром (горох – великий, пшоно – мале), формою (горох, пшоно, гречка – круглі, схожі на кульки, рис – овал), із кольором використовуючи: рис, манка – білі, горох – жовто-зелений, пшоно – жовте (Фото 5).

Під час вивчення нумерації чисел першого десятка, ілюструю кожне число відповідною кількістю предметів. Для кращого засвоєння цифр використовує опуклі шаблони з написом цифр, числові «штанги» з табличками чисел, кружечки з цифрами, торбинки з намистинками, комплекти різнокольорових карт, різноманітні ланцюжки. Дитина викладає цифри з дрібних предметів, круп: гречка, горох, кукурудза. (Фото 6,7,8).

Фото 6. Шаблони з написом цифр

Фото 7. Числові «штанги» з табличками чисел

Фото 8. Комплекти різнокольорових карт

Суттєве значення у навчанні й вихованні дитини з ООП мають дидактичні матеріали. Всі вони: привабливі (дитина, зацікавившись будь-

Фото 9. Дитина створює настрій, вивчає кольори

і теоретичні знання. Таким чином, дитина вчиться розуміти природу й орієнтуватися в ній, вчиться систематизувати життєвий досвід. Рухи пальців і кистей рук дитини дуже впливають на її розвиток. Тому педагог рекомендує значну увагу при роботі з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату звернути на розвиток дрібної моторики.

Корекційні вправи для розвитку дрібної моторики для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

Доцільно проводити серію корекційних вправ та ігор для розвитку ручної моторики. Необхідність розвитку моторики рук зумовлена тісною взаємодією ручної і мовної моторики. (Фото 10,11,12)

Фото 11. Малювання за шаблоном

Фото 10. Дитина з педагогом виконує пальчикові вправи

Удосконалення ручної моторики сприяє активізації моторних мовних зон головного мозку і внаслідок цього – розвиток мовної функції. Розвиток ручної моторики в

Фото 12. Дитина виконує вправи на розвиток м'язів моторики

Фото 13. Вправи з конструювання

по пам'яті і довільно; розбирання і збирання розбірних іграшок; складання предметних розрізних картинок, спочатку даються картинки, розрізані на 3-4 частини, потім на 6-8, складання за зразком, далі – по пам'яті; складання з паличок, сірників геометричних фігур, зображень, букв; обведення контурів предметних зображень; розмальовування контурних зображень предметів кольоровими олівцями; вирізування кольорових смужок, фігурок по контуру; намотування ниток на катушку, клубок; розстібання гудзиків, зашнуровування; робота з пластиліном (скочування кульок, жгутиків, розплющування кульок,

Фото 15. Вправи для розвитку м'якої моторики пальців рук

дитини з порушеннями опорно-рухового апарату має значення не тільки для активізації мовної моторики, але і для оволодіння письмом. На першому етапі корекції порушень звуковимови Ірина Миколаївна рекомендує різні види вправ, спрямованих на розвиток спритності, точності, координації, синхронності рухів пальців рук. Також проводить вправи загального характеру, включені в різні види діяльності:

конструювання спочатку за зразком, потім

Фото 14. Вправи з кінстетичним піском жгутиків у пляцики, самостійна творчість дітей); робота з мозаїкою; багаторазове зжимання і розжимання пальців у кулак; багаторазове почергове виконання рухів руки: кулак-долоня-ребро; почергова зміна положення рук: ліва рука-кулак, права-долоня; потім навпаки права рука-кулак, ліва-долоня. У процесі розвитку ручної моторики звертається увага як на кінетичну організацію рухів, так і на кінетичну основу рухового акту (Фото 13,14,15,16).

Фото 16. Вправи на розвиток мілкої моторики

З метою розвитку ручної моторики використовуються також вправи, які супроводжуються віршами, відомі народні "пальчикові" ігри.

8.3. Московченко Тетяна Сергіївна, практичний психолог дошкільного навчального закладу «Росинка» Горішньоплавнівської міської ради Полтавської області

Стаж роботи з дітьми з ООП – 6 років, робота з дівчинкою хворою на ДЦП – 2 роки.

Особливі освітні потреби дитини: порушення опорно-рухового апарату, ДЦП.

Зміст проблеми, над якою працює: основна проблема, яка постає перед психологом – розвиток когнітивних функцій шляхом залучення рецепторів усіх відчуттів, адже дитина з ДЦП має труднощі в адекватній обробці сигналів навколишнього світу, в самоінтеграції в навколишнє середовище.

Опис конкретних педагогічних ситуацій: основним методом роботи з дитиною з ДЦП обрана терапія сенсорною інтеграцією. Як відомо, сенсорна інтеграція (сенсорна інтеграційна терапія) – процес, під час якого нервова система людини отримує інформацію від рецепторів усіх відчуттів (дотик, вестибулярний апарат, відчуття тіла чи пропріоцепція, нюх, зір, слух, смак), потім організовує їх та інтерпретує так, щоб вони могли бути використані в цілеспрямованій діяльності. Іншими словами, це адаптаційна реакція, що служить для виконання певної дії, прийняття відповідного положення тіла тощо. Мета терапії сенсорної інтеграції (СІ) – посилення, балансування й розвиток оброблення сенсорних стимулів центральною нервовою системою.

Тетяна Сергіївна підкреслює, що корекція порушень рухової сфери забезпечується на заняттях на основі проведення вправ з розвитку загальної та дрібної моторики, удосконалення зорово-моторної координації: масаж пальців обох рук, пальчикова гімнастика, корекція дрібних рухів під час роботи з природним матеріалом; розвиток сили м'язів рук (з використанням

Практичний психолог наголошує, що кожна з наведених вправ може бути використана для досягнення кількох цілей, для розвитку кінетичних відчуттів дітям пропонує виконати вправу із закритими очима, рекомендує завдання на відтворення положень пальців, спочатку показаних учителем. Дитина закриває очі, вчитель ставить її пальці в певне положення.

Потім дитина відтворює це положення іншою рукою чи тією ж рукою після певної паузи.

кінетичного піску, пластиліну, глини тощо); малювання пальцями цифр, букв, ліній; використання конструкторів; сортування дрібних предметів, роботи з мозаїкою, пірамідами.

Особливе місце в практиці досвідченого практичного психолога займає заняття з сенсорною коробкою. Вона містить природні матеріали різного кольору, розміру, форми, запаху тощо, а також наповнюється різноманітним дидактичним матеріалом. Залежно від теми заняття її вміст змінюється або доповнюється. Таким чином відбувається комплексний розвиток нервової системи дитини, міжпівкулевої взаємодії, когнітивних функцій. За час роботи дитина стала більш уважною, активною, підвищилися навички сюжетно-рольової гри та діалогового мовлення (були майже відсутні на початку роботи). Дівчинка сама підбирає наповнення, задає сюжет гри, що свідчить про розвиток вищих психічних функцій. Збільшилася також тривалість занять та їх наповненість новим матеріалом. Відбувається ускладнення завдань і форм взаємодії: до заняття долучаються вихованці з групи дівчинки, що сприяє соціалізації.

Особливості у побудові занять із сенсорної інтеграції для дитини з особливим освітніми потребами, що має порушення опорно-рухового апарату та ДЦП

- Створити атмосферу довіри та спокою, не бажано, щоб під час занять, особливо перших, дитина відволікалась на сторонніх людей і зовнішні стимули.
- Бути доброзичливим і терплячим. Такі діти надчутливі до впливів навколишнього, змін власного самопочуття, тому не слід квапити дитину, вимагати одразу активності.
- Знайти «ключик». У кожної дитини свої вподобання, тому потрібно уважно слідкувати за тим, що їй подобається, та на основі цього підбирати зміст заняття із сенсорної інтеграції.
- Розв'язуючи завдання сенсорного розвитку, необхідно розвивати мовлення дітей, потрібно проговорювати все те, що відбувається на занятті – називати предмети, їх властивості, дії, які ви з ними здійснюєте.
- Завдання сенсорного розвитку мають бути тісно пов'язані з навколишнім життям. Вони повинні не тільки тренувати органи чуттів, а й закріплювати знання про навколишнє середовище. Тому, підбираючи завдання, бажано знаходити такий стимулюючий матеріал, який більш точно описує об'єкти реального світу (наприклад, іграшка кішка не повинна бути рожевою тощо).
- Чим більше органів чуттів бере участь у сприйманні предмета, тим воно повніше й глибше. Слід пам'ятати про це, підбираючи завдання для занять із сенсорного розвитку. Дитина повинна торкатися предмета, крутити його, відчувати запах, навіть смак. На заняттях доцільно використовувати музичний супровід, елементи танцювальних рухів, співати, грати на музичних інструментах.

- «Іти за дитиною». Трапляється, що малечі подобається певна іграшка, предмет, гра. Тоді важливо дати можливість повторити ігрові дії стільки разів, скільки потребує дитина. З часом потрібно додавати в ігрові дії нові елементи, пропонувати інші види діяльності, але не тиснути на дитину.

- Від простого до складного. Як тільки дитина опанувала певну дію, потрібно відразу додавати до неї новий ускладнений елемент, а не забувати і переходити до чогось зовсім нового. Пам'ятаємо, що всі навички та знання, набуті на заняттях, дитина повинна постійно використовувати, щоб не втратити їх.

- Під час виконання завдання дитині потрібно дати можливість самостійно знайти шлях розв'язання. Це розвиває вміння планувати свої дії, пошукову пізнавальну активність.

- Заняття повинні приносити позитивні емоції вам у першу чергу, адже дитина відчуває і розуміє ставлення дорослого і на цій основі сприймає оточуючий світ. Тому задоволення від спільної діяльності повинні отримувати і дорослий, і дитина.

8.4. Гасан Зінаїда Петрівна, вихователь Полтавського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) компенсуючого типу №78 «Пізнайко» Полтавської міської ради Полтавської області

Стаж роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби - 38 років.

Особливі освітні потреби дитини: діти з особливими освітніми потребами, що мають порушення опорно-рухового апарату (плоскостопість, плосковальгусну деформацію стопи, варусну деформацію стопи, Х-подібну деформацію ніг, сколіотичну поставу, кіфосколіотичну поставу, сколіоз, деформація грудної клітини, кривошию та ін.), ДЦП, ураження центральної нервової системи.

Зміст проблеми, над якою працює: створення в дітей бази для засвоєння програмового матеріалу, розширення їх знань та формування уявлень про оточуючий світ (розвиток пізнавальної діяльності), розвиток просторових та часових уявлень, формування елементарних рухових навичок.

Опис конкретних педагогічних ситуацій: на початку та в кінці навчального року проводить обстеження дітей і визначає подальші шляхи роботи з кожною дитиною, де окреслюються зміни у її розвитку; підбирає індивідуальні форми роботи відповідно до потреб і можливостей кожного вихованця.

ДЦП – це захворювання головного мозку, яке зумовлює нерівномірний темп психічного, рухового та мовленнєвого розвитку дитини, своєрідне формування особистості. Визначальним у картині захворювання є рухові розлади різних форм і ступенів. Констатується здатність дітей до понятійного мислення, достатній загальний розвиток у формуванні окремих функцій, які використовуються під час освоєння освітньої програми. Але при цьому кожна дитина має певні «слабкі ланки», які потребують спеціальної педагогічної уваги й корекції. На кожному етапі навчання корекційні заняття мають конкретні завдання, що підпорядковуються спільній меті. У побудові програми корекційно-розвивальної роботи передують психолого-педагогічне

вивчення кожної дитини. Вихователь веде таблицю спостережень з визначенням видів діяльності:

- формування співпраці дитини з дорослим;
- формування навичок самообслуговування, корекція годування;
- розвиток дрібної моторики;
- розвиток зорового сприйняття;
- розвиток сприйняття простору та орієнтування в ньому;
- розвиток слухового сприйняття та мовленнєвих навичок;
- творча діяльність;
- ігрова діяльність.

Гасан З.П. також паралельно проводить логопедичне обстеження:

- загальний стан розвитку мови;
- стан мовного дихання;
- голос;
- темп;
- виразність мови тощо.

Педагог за результатами проведеної роботи ретельно аналізує і узагальнює отриману інформацію, проводить засідання творчої групи – команди з метою складання індивідуального навчального плану (ІНП) та проведення корекційних занять з різними формами та видами робіт. У плані враховується чітка поетапність проходження навчального матеріалу та занять з системної корекції з визначення годин/часу. Плани робіт розробляються на рік з покроковою формою роботи та коротким часом. У індивідуальні плани роботи вихователь включає рекомендації фахівців ІРЦ за напрямками:

корекційно-розвивальна робота:

- розвиток і вдосконалення рухових функцій;
- розвиток загальної моторики;
- розвиток дрібної моторики;
- розвиток артикуляційної моторики;
- рухливі ігри та фізичні вправи на свіжому повітрі;
- ігри з м'ячем;
- ігри на копіювання поз та рухів ведучого;
- ігри на попадання в ціль різними предметами (м'яч, кільце тощо);
- сортування дрібних предметів;
- нанизування;
- шнурування;
- робота з пластилином, солоним тістом;
- ігри з мозаїкою, прищипками, природним матеріалом;
- гімнастичні вправи для кистей рук;
- вправи на релаксацію, динамічні вправи тощо.
- мовні вправи, розминки, вірші тощо;
- навчання точності виконання вправ тощо;
- навчання працювати в колективі тощо.

Сенсорне виховання:

- вдосконалення просторових функцій;
- розвиток зорового сприйняття;
- розвиток слухового сприйняття;
- вправи на впізнавання предметів побуту та іграшок;
- вправи на визначення розташування предметів у просторі;
- вправи на диференціацію предметів за зовнішніми ознаками;
- ігри на групування предметів за кольором, формою і величиною;
- диференціація предметів за кількістю;
- вправи із музичними інструментами;
- вправи на впізнавання мелодій, звуку, голосу;
- вправи на виконання словесних інструкцій;
- вправи на стимулювання орієнтувальної активності;
- вправи на наочно-дійове й наочно-образне мислення тощо.
- розвиток кінетичного сприйняття тіла;
- обстеження предметів на дотик;
- визначення предметів;
- інструкція виконання тощо.

В індивідуальному навчальному плані враховуються орієнтовні види роботи, відповідно віку дітей, ознайомлення з довкіллям та з розвитком зв'язного мовлення:

- звуконаслідування;
- вигуки;
- звуковимова;
- сприймання тексту (вірш, розповідь);
- розгляд малюнків, картин;
- складання розповідей за зразком, з опорою на малюнок тощо;
- складання розповіді за допомогою дорослого;
- складання розповіді самостійно тощо.

Також в індивідуальному навчальному плані розділ з розвитку предметно-практичної діяльності дитини містить:

- ліплення;
- малювання;
- аплікації;
- відривання/нарізання тощо.

Якщо при виконанні індивідуального навчального плану у дитини виникають складнощі, Зінаїда Петрівна радить змінити форми роботи в напрямку спрощення.

Результат успіху чи помилок команда обговорює і змінює один раз на квартал спільно з батьками кожної дитини.

Вихователь переконана, що надання корекції дитині з ураженням центральної нервової системи (ДЦП) є ефективнішим, коли вправи складають

частину ігрового процесу. Таким чином, дитина протягом дня займається корекцією, навчанням і не перевтомлюється. Ігри, вправи починаються від простого до складного. Вправи визначаються більш конкретно, детальніше, бо ігри – це не лише фізичний і психічний розвиток, а ще й азарт, захоплення, який допомагає легко переносити ігрову напругу. Відповідно до нозологій і особливостей кожної дитини з ДЦП визначаються ігри рухливі, розвиваючі, дидактичні, рольові. Застосовуються спеціальні розвиваючі й звичайні іграшки, які допомагають малюкам впоратися з недугою.

З вихованцями проводиться, перш за все, розминка перед початком занять (масажування кінцівок, вправи для очей, вправи на розвиток моторики рук, плескання в долоні ощо).

Поради педагогам у роботі з дітьми: не ставте перед дитиною кілька складних завдань відразу (наприклад, показувати рухи і вимовляти текст); Ніколи не змушуйте. Спробуйте розібратися у причинах відмови, якщо можливо ліквідувати їх (наприклад, змінивши завдання) або поміняйте гру; стимулюйте підспівування дітей, не звертайте увагу, якщо вони спочатку роблять щось неправильно, заохочуйте успіхи.

1. Вправа «Курочки» (за віршами Н.Забілої)

На подвір'ї курочки, ціпу-ціпу-ціп.

«Курочка» зєднати пальці лівої руки й трохи зігнути, великим і вказівним пальцями зробити кружечок.

Ось Маринка й Юрочка кришать ціпкам хліб.

Великим вказівним та середнім пальцями правої руки «накришити» хліба.

Ціпки бачать крихітки – дзьбики тук-тук.

Зігнутим вказівним пальцем однієї руки постукати по долоні другої.

Весь шматок – ой лишенько!

Ущипнути за долоньку куроччиним дзьобиком.

Вихопили з рук.

2. Вправа «Гуси-гусенята» (за віршами Г. Бойка)

Гуси-гусенята на ніжки

«Гуси» обома руками показати на ноги.

Одягли червоні панчішки.

І пішли рядком до корита

«Йдуть» поряд.

Свіжої водиці попити.

Нахилиються та підіймають «голівки».

Напилися води гусенята

Почали купатись, пірнати.

Імітувати пірнання «гусей».

Гуси-гусенята сердиті,

Рухатися й хитати «голівками».

Дуже близько дно у кориті.

3. Вправа «Зайчик» (за віршами С.Павловича)

На землі сніжок лежить,

Плавні рухи руками, розвести їх над «землею».

Зайчик по сніжку біжить.

Пальчикова фігурка «Зайчик».

Мерзнуть вушка,

Згинати й розгинати пальці-«вушка».

Мерзнуть лапки,

Ворушити всіма пальцями, згинати й розгинати їх.

Бо без валянців

Утворити немовби дві «мисочки» долонями.

Та шапки. Ой!

Двома долонями зобразити над головою шапку: однойменні пальці обох рук торкаються один одного; розводячі лікті, розвести притиснуті пальці, округлити фігуру й піднести над головою.

4. Вправа «Зайчика злякались» (за віршами П. Воронько)

Ми ходили по гриби,

Переступати двома пальцями по столу; «Гриб» – накрити кулачок опуклою долонею.

Зайчика злякались («Зайчик»)

Поховались за дуби,

«Дерево» – дві долоні, виставлені пальцями вгору, поставити навхрест.

Розгубили всі гриби,

«Гриб»; «Кошик» – з'єднати дві опуклі долоньки.

Потім засміялись – Усміхнутись

Зайчика злякались!

«Зайчик»; показати на нього вказівним пальцем другої руки.

5. Вправа «Зайченятко» (за віршами В. Крищенко)

- Ой маленьке зайченятко, («Зайчик»)

Де твоя домівка-хатка?

«Дах» – з'єднати долоні під кутом над головою.

- В мене хатка за горбочком,

«Дах», «Дерево» – з'єднати долоні під кутом перед грудьми.

Під ялинкою й дубочком.

«Ялинка»- долоні рук з перехрещеними пальцями виставляти перед грудьми.

6. Вправа «Коники»

По гладенькому столі

«Коник» – чотирима пальцями (крім великого) стукати по столу.

Пальчики стукочуть.

Стукати голосніше.

То не пальчики ні-ні –

Коники цокочуть.

Стукати ритмічно, цокаючи язиком.

Цок-цок-цок, цок-цок-цок,

За місток,

«Місток» – поставити руки «паличкою» (одна на одну).

За млинок,
«Млинок» – крутити кулачками один над одним.
Цок-цок-цок, цок-цок-цок, («Коник»)
В чисте поле за, за лісок. («Дерево»)
Цок-цок-цок, цок-цок-цок, («Коник»)
Потім знову в дитсадок. («Дах над головою»).

7. Вправа «Квіточки»

Квіточки маленькі.

«Квітка» – долоні разом, пальці розставити, крім мізинців та великих, вони торкаються одне одного.

Є рожеві, є червоні,
Жовті та біленькі.

Корінцями із землі

«Коріння» – як «Дерево», але руки опустити до низу.

П'ють вони водичку,

«Квітка», при цьому стати навшипінки.

Стануть іще вищі.

8. Вправа «Котик»

Котик пухнастий,

«Котик» – із кулачка відставити великий палець та мізинчик.

Вушка м'якенькі,

Поворушити відставленими пальцями.

Лапки м'якенькі,

Скласти пальці в кулачок.

Кігті гостренькі.

Зігнути пальці й поворушити ними.

9. Вправа «Півники побились» (за віршами М. Познанської)

Півнику, півнику. Що ж ти наробив?

«Півник» – лівою рукою, а вказівним пальцем правої «сварити».

Півникові меншому голову розбив!

«Півник» – правою рукою.

Як тобі не соромно меншенького бити?

Сварити пальцем.

Я не буду, півнику, більш тебе любить!

Похитати головою та вказівним пальцем ліворуч-праворуч.

І пшінця не дам тобі, не наллю води,

«Накришити» пальцями крихот, а з кулачка «наливати».

Помиряся з меншеньким, зараз підійди.

Зчепитися мізинцями; переступати двома пальцями.

Помирились півники і пішли в садок...

Теж саме.

Я обом сипнула жменьку крихоток!

«Накришити» крихот із жмені.

10. Вправа «Два півники»

Два півники, два півники (*«Півники» – обома руками*).
Горох молотили, (*Імітувати маханя ціпом*)
Дві курочки-чубарочки (*«Курочки» – обома руками*).
До млина носили.

З'єднати руки на плечі, немовби нести мішок.

Цап меле, цап меле, (*«коза», «Млинок» – по чергово*)
Коза насипає, (*«Коза» – імітувати насипання*).
А маленьке козенятко

«Козенятко» – з кулачка виставити мізинець та великий палець (ріжки).

На скрипочку грає.

Імітувати гру на скрипці.

Танцюй, танцюй козуленько,

Зробити танцювальний рух «Коза»

Ніженьками туп-туп,

Потупати ногами.

Татусенько з матусею

«Коза» обома руками

Принесуть нам круп, круп, (*«Мисочка» двома долонями*)

А вівчок-сірячок (*«Вовк»*).

З лісу виглядає (*«Дерево», «Вовк»*).

Та на біле козенятко (*«Козенятко»*)

Скоса поглядає.

«Окуляри» - зробити два кружечки (вказівними та великими пальцями).

Гасан З.П., як досвідчений вихователь використовує в роботі дидактичні ігри для розвитку сенсорних здібностей дітей, що мають особливі освітні потреби, а саме порушення опорно-рухового апарату.

Для розвитку й корекції зорового сприймання дітей порушенням опорно-рухового апарату використовує ігри, які згруповані згідно з тим, що саме є об'єктом сприймання- колір, форма, величина.

В основу дидактичних ігор та вправ покладено такі принципи: діяльність дітей повина бути цікавою, мотивованою, продуктивною; завдання із сенсорного розвитку тісно пов'язують з навколишнім життям; пропонуючи завдання, давати змогу відшукати розв'язок самостійно; у процесі виконання вправ та ігор, розвивати мову, пам'ять, мислення; застосовує індивідуальний підхід. Завдання полягають у тому, щоб не стільки домогтися, аби дитина врешті-решт правильно виконала ту чи іншу дію, скільки виробити в неї певні способи діяльності. Розроблені ігри використовує як розвиваючий матеріал, так і діагностичний.

Колір є значимою ознакою об'єктів навколишнього світу. Колір не можна виділити практичним шляхом, у ході дії з предметами, як наприклад, форму чи величину. До того ж колір не завжди прямо впливає на сутність предметів, їх функцію. Проте ця властивість, дозволяє виділити об'єкт серед інших і запам'ятати його. Знайомство дітей з кольором вихователь починає з чотирьох основних кольорів: червоного, жовтого, зеленого, синього. Після

того, як діти пізнають і розрізняють, називають ці кольори знайомить їх з білим, чорним, жовтогарячим, фіолетовим. Знайомить дітей з кольором поетапно: розрізнення кольорів за принципом «такий- нетакий». На цьому етапі діти порівнюють предмети по кольору, прикладаючи їх один до одного. Наприклад, знайди пару предметів однакового кольору, коли дитина зрівняє їх, педагог називає їх, не вимагаючи повторення.

Зорове співвіднесення кольорів – сприйняття кольору на відстані, вибір кольору за зразком. Наприклад, показати дитині картку певного кольору й запропонувати знайти в кімнаті предмети (або картинки) такого ж кольору. Після виконання дитиною завдань, педагог називає колір.

1. Ігрова вправа. «Ниточки для кульок»

Мета: учити дітей розрізняти кольори за принципом «такий – не такий», знайомити з назвами кольорів. *Матеріал:* повітряні кульки й вузькі стрічечки зеленого, червоного, синього, жовтого кольорів.

Перед початком заняття надути кульки, приготувати стрічки. Показати дітям кульки і сказати: «Бачите, які чудові повітряні кульки, я принесла. Вони великі й круглі. Бажаєте пограти з кульками? Але спочатку треба прив'язати до кульок стрічечки, щоб зручніше було грати. У кожної кульки повина бути стрічечка такого ж кольору». Дають дітям стрічечки і просять підібрати кульки такого ж кольору. Варто допомогти дітям порівняти колір кульок і стрічечок шляхом прикладання, коментуючи результат словами «такий», «не такий». Потім прив'язують стрічечки, попонують дітям пограти з кульками, називаючи кольори кульок, не вимагаючи від малят повторення.

2. Ігрова вправа «Кольорові пазли»

Мета: вчити добирати зображення предметів стосовно основних кольорів за мнемотехнікою (прийом «аналогія за кольором»), розвивати дрібну моторику руки, зорово-просторову координацію рухів, розвивати увагу, спостережливість, посидючість, виховувати організованість, дисциплінованість, вміння прогнозувати, та планувати свої дії.

Матеріал: картинки з зображенням предметів, кольорові картки.

Варіант 1. Діти самостійно в довільному темпі добирають зображення предмета до картинки з таким же кольором.

Варіант 2. Дітям роздаються кольорові однотонні картки, показують картку із зображенням предмету. Забирає картку той, кому вона підходить за кольором.

3. Ігрова вправа. «Наряжаємо ляльок»

Мета: учити підбирати кольори за принципом «такий- не такий», знаходити предмет певного кольору за зразком, знайомити з назвами кольорів.

Матеріал: ляльки й набори одягу до них (кофточки, спіднички, штанці), бантики основних кольорів, коробка.

4. Ігрові вправи з прищипками «Квіточки»

Розвивають дрібну моторику, просторову уяву, інтелект, мислення, а також становлення мовлення. Матеріал: різнокольорові прищипки, розраховані на те, щоб у дитини вистачало сил стискати їх пальчиками.

На різнокольорових кружечках прикрипляти різного кольору прищіпки у вигляді різних квітів (волошки, ромашки, трояндочки).

«Травичка»

Вирізати із зеленого картону довгий прямокутник, запропонувати дитині прикріпити до нього зверху зелені прищепки, так вийде зелена травичка.

«Хмаринка»

Запропонуйте дитині прикріпити прищепки –краплинки на вирізану з синього картону хмаринку. Можна розповісти віршик про дощик.

«Ялинка»

Із зеленого картону вирізати ялинку, запропонувати дитині прикріпити на ялинку з обох сторін голочки (прищіпки). Якщо є різнокольорові прищіпки пропонуйте використовувати тільки зелені (навчаєте та закріплюєте кольори). Потім ялину можна роздягнути і знову одягти.

«Сонечко»

Вирізати із жовтого картону два кола, склеїти їх, намалювати з одного боку: очі, носик, посмішку (веселе личко), на зворотній стороні (сумне личко). Розкажіть дитині казку про те, що на небі жило сонечко, яке втратило свої промінці з тих пір воно не посміхається і стало сумним. Покажіть, як за допомогою прищипок можна зробити промінчики, коли всі промінчики будуть на місці, поверніть сонечко іншою стороною і подивіться, яке воно стало веселе.

За цим же принципом можна зробити рибку, їжачка, собачку, медузу, і багато іншого. Коли збирається багато різних фігур, можна складати цілі картини та казки і розповіді до них.

Результати роботи: педагог проводить роботу з розвитку дрібної моторики, навчає культурно-гігієнічним навичкам та навичкам самообслуговування. Тісно співпрацює з іншими спеціалістами закладу: логопедом, психологом, ортопедом. Також з дітьми проводить заняття з музичного розвитку, де залучаються всі вихованці, але, враховуючи їх можливість, підбираються завдання індивідуально.

8.5. Корнієнко Віта Віталіївна, асистент вчителя філії Гребінківської ЗОШ І-ІІ ступенів №1 Опорного закладу Гребінківської ЗОШ І-ІІІ ступенів №4 Гребінківської міської ради Полтавської області

Стаж роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби - 1 рік.

Особливі освітні потреби дитини: у дівчинки проявлялась нестійка увага, низька здатність до аналітичної діяльності, знижена працездатність, дисгармонійний фізичний розвиток, низький рівень володіння основними рухами (біг, ходьба, стрибки, лазіння).

Зміст проблеми над якою працює: на початок року головним завданням було адаптувати дитину до нового навколишнього середовища та зробити так, щоб дитина відчувала себе комфортно в освітньому середовищі. У своїй практиці асистент учителя використовувала методи формування свідомості: бесіда, пояснення, переконання; метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості, методи мотивації та стимулювання, методи

самовиховання, надавала дитині змогу займатись самопізнанням, саморегуляцією.

Дівчинка потребувала фізичної підтримки під час навчання грамоти (у написанні певної літери чи цифри), тому доводилося брати в свою руку руку дитини й декілька разів прописували літеру, далі дівчинка намагалась самостійно впоратись із завданням. Всі вправивізуалізовувались картинками, символами, використовували кубики «Lego», з ними учениця почала розуміти принцип додавання в межах 10.

Опис конкретних педагогічних ситуацій: застосовувала, корекційні ігри та вправи, казкотерапію, інсценізації.

Ігри:

«Хто як говорить?» Мета: спонукати дитину повторювати звуконаслідувальні слова. Матеріал: іграшки добре відомих дитині тварин або їх зображення. Хід: Показати дитині по черзі іграшки, назвати їх. Запитати: Як говорить котик? (няв-няв). Собака? (гав-гав) тощо.

«Прищепки» Мета: корекція дрібної моторики пальців. Матеріал: прищепки, аркуш картону/лінійка/мотузка, силуети одягу. Хід: Прищепки в грі використовуються як тренажер для пальчиків. Вирізати з паперу декілька силуетів різного одягу (кофтинка, спідниця, шкарпетки, сорочка та ін.). Попросити дитину допомогти Вам розвісити білизну на мотузку за допомогою прищипок (можна прищипки чіпляти на міцний аркуш паперу чи широку лінійку).

«Оплески» Мета: розвиток фонематичного сприйняття. Хід: Дитина має плеснути в долоні стільки разів, скільки предметів знаходиться на столі. Дорослий повільно ритмічно плескає в долоні – дитина повинна відтворити кількість оплесків. Примітка: спочатку кількість предметів та оплесків має не перевищувати три. З часом кількість і темп оплесків збільшується.

«Збери фігуру» Мета: Удосконалити вміння розташовувати предмети в спадаючому за величиною порядку; правильно називати деталі за величиною (великий, менший, найменший). Матеріал: вирізані з картону/паперу частини сніговика, ялинки. Хід: Розкласти перед дитиною деталі сніговика. Запропонувати зібрати його, починаючи з найбільшого кола.

«Подарунок ляльці» Мета: закріпити поняття про колір. Матеріал: лялька, кружечки основних кольорів – білого, чорного, червоного, синього, жовтого, зеленого (по 2 шт.). Хід: спочатку запропонуйте назвати, якого кольору кружечок Ви даєте ляльці, потім попросіть дитину дати ляльці червоний (зелений, синій...) кружечок, наступне завдання: покажіть дитині червоний (зелений, синій...) кружечок і попросіть її: «Дай ляльці такий же кружечок».

Вправи для розвитку моторики і уваги:

«Повтори за мною» Дитина повинна за інструкцією: протягнути руки вгору, вниз, направо, наліво (якщо не знає «направо», «наліво», то «на вікно», «на двері»); показати витягнутою рукою на названий предмет (вікно, стіл,

книга і т.д.); намалювати крейдою (олівцем) круг (паличку, хрестик) вгорі, внизу, праворуч, ліворуч дошки (зошита).

«*Який я сильний*» Виконується пальцями рук: розчепірити пальці, стиснути кулак – розтиснути; зі стиснутого кулака по черзі випрямляти пальці. Скочувати з пластиліну кульки, змійки, ланцюжки.

«*Допоможи*» Потрібно перекладати дрібні предмети (кульки) із однієї коробки в іншу, зібрати розсіпані на підлозі дрібні предмети в коробку.

«*Я майстер*» Проколювати товстою голкою дірочки в товстому папері.

«*З'єднай*» Крейдою на дошці або олівцем на аркуші паперу ставлять дві крапки, дитина повинна пальцем провести лінію, що їх сполучає (крапки малюються в різних напрямках).

Вправи для розвитку пам'яті та уваги:

«*Швидко назви*» Дорослий показує дитині картинки і швидко їх прибирає. Дитина повинна з пам'яті назвати, що бачила. Кілька разів плескають по долоні або олівцем об стіл. Дитина повинна сказати, скільки разів.

«*Повтори за мною*» Проводиться ритмічний звуки (паличкою об стіл). Від вихованця вимагається повторити його.

«*Покажи*» Виконується який-небудь рух. Дитина по пам'яті повинна його повторити.

«*Не помились*» Дитина закриває очі, вихователь торкається його. Дитина повинна визначити скільки разів до нього торкнулися.

Вправи для визначення кольору, форми, величини:

Вправа 1. Показується якась фігурка з кольорової геометричної мозаїки (ромб, круг, трикутник). Дитина повинна вибрати таку ж за формою (по кольору).

Вправа 2. Показується певна фігурка (з тієї ж мозаїки), а потім вона прибирається. Дитина по пам'яті повинна підібрати таку ж.

Вправа 3. Розкладання різнокольорових кульок, кружечків, паличок в стовпчики по кольору.

Вправа 4. Складання різних пірамідок.

Вправа 5. Будування ланцюжком кубиків однакового розміру і одного кольору. Будування кубиків різної величини в ряд за принципом поступового зменшення розміру кожного наступного кубика.

Вправа 6. Виставляють однорідні предмети різного розміру (грибочки, човники, ляльки і т.д.). Дитині пропонують показати найбільшу – найменшу.

Вправа 7. Розкладаються різні предмети контрастних кольорів. Дитині пропонують відокремити предмети одного кольору від предметів іншого кольору, потім вчать правильно називати ці кольори; поступово додаючи нові. Шляхом вправ на різних предметах, групуючи їх і, називаючи колір, дитина навчається правильно розпізнавати й називати кольори. Можна використовувати намистинки, кульки, мотки ниток, смужки паперу, палички, прапорці, гудзики, предмети, зроблені з пластиліну (кульки, ковбаски, яблучка) і т.д.

Корекційні вправи для неспокійних дітей

Для неспокійних, імпульсивних дітей доцільно заняття чергувати зі спеціальними вправами, які вимагають спокою і самовладання. Ці вправи можуть бути наступними:

1. Посидіти спокійно 5-10-15 секунд.
2. Посидіти мовчки, закривши руки за спину.
3. Повільно мовчки проводити рукою по краю стола.
4. Тихо встати і сісти.
5. Тихо пройти до вікна (до двору), повернутися на своє місце і сісти.
6. Тихо підняти і опустити книжку (можна кілька разів).

Корекційні вправи для досягнення відповідно швидкості рухів

Ці вправи доцільно проводити з інертними, малорухливими дітьми.

1. Прибрати зі столу руки швидко по команді.
2. Швидкі рухи рук по команді (підняти руку, простягнути в сторону і т.д.).
3. Швидко постукати по столу 3-5 разів.
4. Швидко підняти якийсь предмет (попередньо дорослий його упускає).
5. У швидкому темпі називати показувані предметні картинки.

Корекційні ігри:

«Що змінилось?» 1-й варіант. Перед дитиною ставиться іграшковий автомобіль, у нього садять декілька котиків (3-4). Дитині пропонується уважно подивитися і запам'ятати. Потім вона повинна закрити очі. Один котик приймається. Відкривши очі, дитина визначає, що змінилось.

2-й варіант. На стіл ставляться два кубики (червоний і зелений). Дається вказівка: «Подивись уважно і запам'ятай. Тепер закрив очі». Ставиться ще червоний кубик. Дитина повинна визначити, який кубик додався або що змінилось. Цю гру можна широко варіювати, використовуючи різні іграшки та предмети. Гра розвиває увагу, спостережливість, пам'ять.

«Маленька господиня» Мета гри – розвиток у дітей навичок самообслуговування, формування умінь слухати інструкцію (вказівку) і виконувати її. Використовуються іграшкові лялькові меблі, посуд. Дитині пропонується обставити кімнату. Дається одна вказівка, дитина її виконує. Після цього дається інша вказівка. Наприклад: «Поставити шафу, диван, стіл, стільці» і т.п. «Посади ляльку. Дай їй тарілку. Налий туди борщ. Погодуй її. Прибери посуд. Поклади ляльку спати» і т.п. (кожного разу виконується тільки одна дія). Цю гру можна використовувати і для розвитку мовлення. Дитина повинна розповідати про те, що вона робить. Наприклад: «Я саджу ляльку. Я даю їй тарілку. Наливаю їй борщ. Я годую ляльку.» і т.п.

Ігри із будівельним матеріалом

Дитина будує за зразком або за словесною інструкцією. За зразком: дорослий ставить кубик, дитина повинна зробити те ж саме. На цей кубик ставиться інший. Дитина виконує цю ж саму дію, за словесною інструкцією. Дорослий мовою регулює дії дитини. «Візьми червоний кубик, біля нього постав такий самий» і т.д. Деякі діти добре підпорядковують свої дії словесній

регуляції і таким чином вчать виконувати багато завдань. Діти краще будують за зразком, після демонстрації, наслідуючи кожну дію.

Дитина будує за зразком. Цей вид діяльності більш складний. Подається нескладний зразок і пропонується: «Побудуй таку ж саму лавку» («хатинку», «садок» і т.д.). Якщо дитина не може виконати завдання самостійно, слід їй у цьому допомогти.

Дитина будує за власним задумом. Але якщо навчити будувати декілька «об'єктів», діти з цікавістю роблять це внадалі, по пам'яті, самостійно й отримують задоволення від гри.

Результати роботи: дитина з великим задоволенням йшла до школи, спокійно перебувала на уроках від початку й до кінця, хоча на початку року з цим були складнощі. Дівчинка вивчила букви, може записати деякі самостійно, виконує додавання та віднімання в межах 10, як на лінійному відрізку, так і за допомогою кубиків «Лего». Дівчинка потребує постійного контролю за виконанням навчальних вправ, систематичні тренування та постійна мотивація дитини допомагають у досягненні цілей.

8.6. Крутій Тетяна Іванівна, практичний психолог Опорного закладу Гребінківська ЗОШ І-ІІІ ступеню №4

Стаж педагогічної роботи – 28 років, кількість років роботи з дітьми з ООП – 6 років.

Особливі освітні потреби дитини: дитина з порушеннями опорно-рухового апарату.

Зміст проблеми, яку вирішували: розвиток психічних процесів. Значна увага приділялася розвитку уваги, мислення, пам'яті, розвитку дрібної моторики рук, розвитку емоційно-вольової сфери, орієнтація в просторі, зниженню тривожності, розвитку пізнавальних процесів, підвищенню соціально-психологічної адаптації та навчальної мотивації, розвитку комунікативних навичок.

Опис конкретних педагогічних ситуацій: на заняттях застосовувала методи та методики, способи та засоби корекційно-розвивального спрямування.

Методи: арт-терапії, пісочної терапії, казкотерапії; казки та ігри, що лікують, музикотерапія.

Засоби: використання карток креатив №1, №2, №3, метафоричних карток; палочки Кюізенера; леготерапія, мандалотерапія; набори мозаїки, доміно; картки соціально-побутового орієнтування; математичні планшети; балансири; бізіборд; набори Монтесорі; кубіки Коса; тетріс; настільні ігри; шнуровки; пазли; набори карток почуття та *Фото 1.* емоції.

Комп'ютерні вправи на розвиток уваги, логічного мислення. Таблиці Шульте, стереокартинки.

Висновки за результатами роботи з дитиною, що має порушення опорно-рухового апарату: обов'язкова співпраця з батьками, вчителями, іншими фахівцями (логопед, дефектолог, реабілітолог). Орієнтуватися на динаміку

успіхів у розвитку дитини, специфіку захворювання дитини й методи роботи з даною нозологією. Працювати з дитиною у певній послідовності, поступово ускладнюючи завдання. Розвиваючі завдання мають враховувати декілька завдань на кожному занятті. Наприклад, розвивати дрібну моторику рук, увагу, мислення. Постійно удосконалювати свої професійні навички, не очікувати миттєві результати, працювати покроково.

Практичні поради колегам стосовно особливостей роботи з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату: організувати робоче місце учня, щоб був вільний доступ до пересування. Обов'язково на початку уроку проводити вправи на розвиток дрібної моторики рук. В середині уроку проводити вправи для зняття втоми очей. Фізкультхвилинка має бути обов'язково. Завдання з написання мають бути менші за обсягом або набиратися на комп'ютері.

8.7. Шкурко Людмила Григорівна, асистент вчителя Опорного закладу Гребінківської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 4

Стаж педагогічної роботи: 27 років, робота з дітьми з ООП – 7 років.

Особливі освітні потреби дитини: порушення опорно-рухового апарату.

Опис конкретних педагогічних ситуацій, практичні поради колегам: спрощені завдання, спрямовані на засвоєння основних понять, альтернативні заміщення письмових завдань, скорочені тести, чітке роз'яснення завдань, часте повторення, дозвіл користуватися калькулятором, знижувати вимоги до письмових робіт учнів, використання комп'ютера чи інших технічних засобів, не обтяжувати учнів надмірним піклуванням, учити дітей контролювати свої дії.

Зміст проблеми, яку вирішували: розвиток дрібної та загальної моторики, корекція поведінки, формування навичок комунікації за допомогою мовлення, розвиток навичок уважності та поведінки у процесі навчання й виховання, освітнього процесу, розвиток усвідомленого ставлення дитини до навчання.

Які методи, методика, способи та засоби Ви використовували у своїй роботі: спостереження динаміки розвитку дитини, співпраця вчителя, асистента вчителя й батьків, роз'яснювальні бесіди для дітей з ООП, дозування навантаження, адаптування навчального матеріалу до потреб учнів, використання унаочнень, стимулювання до самостійних дій і прийняття власних рішень, створення атмосфери підтримки в класі, надання індивідуальної підтримки не відокремлюючи дітей з ООП від однокласників

Які результати отримали: учні успішно закінчили навчання в початковій школі і адаптувалися до навчання в середній ланці, діти з ООП соціалізовані в колективі, мають друзів серед однолітків.

Які для себе висновки Ви зробили: інклюзивна освіта вчить усіх дітей працювати в команді, спілкуватися з ровесниками, у яких інші можливості; взаємодія між учнями з ООП та іншими дітьми сприяє налагодженню між

ними дружніх стосунків; діти вчаться толерантно ставитися до людських відмінностей.

8.8. Алексенко Оксана Василівна, соціальний педагог опорного закладу «Кобеляцький ліцей №1»

Стаж роботи з дітьми з особливим освітніми потребами, що мають порушення опорно-рухового апарату – 1 рік.

Особливі освітні потреби дитини: працює з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату.

Зміст проблеми, яку вирішували: соціально-педагогічний супровід дитини, розвиток дрібної моторики м'язів рук, пальців, концентрації уваги, зорово - моторної координації, тактильної чутливості, можливості одномоментного сприйняття цілісності образу предмета, стимуляція творчих здібностей, емоційно - ціннісного розвитку дитини.

Опис конкретних педагогічних ситуацій: користується методикою арт-корекції:

- нетрадиційні види малювання (монотипія, кляксографія, ниткографія);
- ліплення;
- пальцевий живопис;
- штампування;
- тампонування;
- мандала.

Наприклад : створення власних мандал з різноманітних матеріалів (морська сіль, кольорове каміння, мікс скляних камінчиків, кольоровий пісок і т.і)

Методика розвитку художньо-естетичної діяльності:

- квілінг;
- оригамі;
- робота з гофрованим папером;
- бісероплетіння (вишавання, плетіння бісером);
- канзаші;
- ганутель;
- робота з утилізованою пластмасовою продукцією, «викидним» матеріалом;
- ліплення з солоного тіста.

Які результати отримали: позитивна динаміка розвитку дрібної моторики м'язів рук і пальців, інтеграція учениці у суспільство, стимулювання пошукової діяльності, здатність виконувати практичні завдання різними способами, виховання працьовитості, наполегливості, акуратності, уміння довести розпочату справу до кінця.

8.9. Карабут Наталія Іванівна, вчитель-реабітолог Пирятинського Інклюзивно-ресурсного центру

Стаж років роботи з дітьми з особливими освітніми потребами - 1,4 роки.

Особливі освітні потреби дитини: працює з дітьми, що мають порушення опорно-рухового апарату, хлопчик 9 років з деформацією грудної клітки, сколіоз І ст. та плоско-вальгусна деформація стоп. Дитина потребувала загального зміцнення організму, корекції постави та деформованих стоп, зміцнення м'язів спини, брюшного пресу і нижніх кінцівок.

Опис конкретних педагогічних ситуацій: корекційні заняття проводяться в мікрогрупі (4 дитини з подібними проблемами). На заняттях застосовується спеціальне обладнання, виконуються спеціальні корекційні вправи. Корекція порушень рухової сфери забезпечується на заняттях з корекції розвитку на основі проведення корекційних вправ зі зміцненням м'язового корсету та зміцнення м'язів і сухожиль деформованих ступнів. Використовуються різноманітні засоби, такі як спортивний інвентар, іграшки, дидактичні матеріали. Вихованцям рекомендовано проведення корекційних вправ та ігор, які знімають фізичне напруження та активізують рухи учня. Вправи забезпечують розвиток координації рухів, рівноваги, корекцію тону м'язів рук та ніг. Доцільним є виконання вправ під музичний супровід, адже ефективність ритмічної стимуляції доведено дослідженнями багатьох психологів.

Позитивна динаміка можлива у разі продовження проведення корекційно-розвиткових занять під наглядом спеціаліста, занять удома, дотримання вимог до носіння ортопедичного взуття, снання на твердій поверхні та проведення лікувального масажу, а також загартування дитини.

Фото матеріали з досвіду роботи Карабут Наталії Іванівни

Фото 17. Дитина з ООП займається на масажорі для ніг

Фото 18. Гімнастичні вправи на ортопедичному килимку

Фото 19. Корекційні вправи з дидактичним матеріалом

Список використаних джерел

1. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Байди Л.Ю., Красюкової - Еннс О.В.; колек. Авторів: Азін В.О., Грибальський Я.В., Байда Л.Ю., Красюкової- Еннс О.В. – Київ, 2012. – 88с.
2. Бодалев А.А. Психология о личности / А.А. Бодалев. - Москва : Изд-во МГУ, 1988. -188 с.
3. Бусел В. Т. великий тлумачний словник сучасної української мови. – (7-ме видання) / В.Т. Бусел. – К., Іпінь : Перун, 2009. – 1736с.
4. Виготский Л.С. Проблема возраста // Собрание сочинений : в 6 т. - М.: Педагогика, 1984. - Т. 4. : Детская психология / Под ред. Д. Б. Зьлониной. - С. 244-268.
5. Ворон М. Методична робота в умовах кооперативного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/technol/1501> (дата звернення: 16.09.2018).
6. ДБН В.2.2-17:2006 «Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення».
7. Дивитися і бачити: путівник для батьків дітей із порушеннями зору : навч.-метод. посіб. / [упор. І. О. Калініченко]. – Полтава : ПОППО, 2016. – 88 с.
8. Дитина з особливими освітніми потребами: медичні та психолого-педагогічні аспекти розвитку, навчання і виховання: навч.-метод. Посібник / Бойчук Ю.Д. Сіліна Г.О та ін. (За заг. ред. Покроєвої Л.Д.). – Харків: Харківська академія неперервної освіти, Видавництво «Точка», 2014.- 292с.
9. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка (за ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка). – К., 2004. – 152 с.
10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» від 23.05.2017 № 2053-VIII.
11. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 № 2628-III.
12. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 13.07.2020 № 764-IX.
13. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
14. Іванова І.Б. Соціально психологічні проблеми дітей інвалідів / І.Б. Іванова. – Київ : Логос, 2000. -87с.
15. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / (Тім Лорман, Джоан Деспелер, Девід Харві); пер. з англ. К.: СПД-ФО Парашин І.С. 2010. – 269 с.
16. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. – 300с.
17. Каут Н.М. Основи дефектології та логопедії : тексти лекцій / Наталія Каут. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. - 372 с.
18. Конопляста С., Сак Т. Логопсихологія : навч. посібник. / С. Конопляста, Т. Сак. – Київ : Знання, 2010. – 293с.

19. Лист Міністерства освіти і науки «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» №1/9-487 від 12.10.2015 року.
20. Лист Міністерства освіти і науки України «Про порядок комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» № 1/9-169 від 02.04.2015 року.
21. Лист МОНМСУ від 28.09.2012 р. №1/9-694 «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням».
22. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 № 609 «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»
23. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.04.2018 № 414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-18>.
24. Наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» № 104/52 від 06.02.2015 року.
25. Наказ МОН №651 від 11.08.2004 «Про затвердження положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах»
26. Наказ МОН від 06.12.2010 р №1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів».
27. Наказ МОНта МОЗ від 06.02.2015 № 104/52 «Про затвердження Порядку комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0224-15>
28. Нартова-Бочавер С.К. Введение в психологию развития: учеб. пособ. / С.К. Нартова-Бочавер, А.В. Потапова. - Москва: Флинта: МПСИ, 2008. - 216 с.
29. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко, та ін. – Київ: 2018. – 252 с.
30. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 року № 545 «Про затвердження положення про інклюзивно-ресурсний центр».
31. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 року № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». URL:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>
32. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 р. №635 «Про введення посади асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним навчанням».

33. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 588 «Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
34. Постанови Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 р. №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах».
35. Проблема інклюзії у масовій суспільній свідомості / М.В. Козачук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 2014. – Вип. 10. – С. 67-71
36. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – Київ, 2010. – 363 с.
37. Поясик О.І. Особистісно орієнтоване навчання як запорука розвитку особистості школяра / Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 11(19), Issue: 38, 2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.seanewdim.com (дата звернення: 14.09.2018).
38. Реалізація оновленого змісту освіти дітей з особливими освітніми потребами: початкова ланка: Навчально-методичний посібник / Н.Б.Адамюк, Л. Є. Андрусичина, О.О. Базилевська та ін.; НАПН України, Ін-т спец. педагогіки; За ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої Н.О. Макарчук, В.І. Шинкаренко. – Київ:, 2014. – 336 с.
39. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94) (дата звернення: 14.09.2018).
40. Сутність та особливості особистісно-орієнтованого навчання [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_278000_sut-i-osoblivostiosobistisno-orientovanogo-navchannya-i-vihovannya.html (дата звернення: 14.09.2018).
41. Токарева Н.М. Основи вікової психології : навч.-метод. посіб. / Н.М.Токарева, А.В. Шамне. - Кривий Ріг, 2013. - 283 с.
42. Шевців З.М. Основи інклюзивної педагогіки [текст]: підручник / З.М.Шевців - Київ: «Центр учбової літератури», 2016. - 248 с.

Основна література

1. Асистент учителя в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / Н.М.Дятленко, Н.З. Софій, О.В. Мартинчук, Ю.М. Найда / За заг. ред. М.Ф. Войцехівського. - Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. - 172 с.
2. Атаманчук Н.М. Психологічна готовність дітей з особливими потребами до школи в умовах інклюзивної освіти / Н.М. Атаманчук // Наука і освіта наук.-практ. журн. / Півден. наук. центр НАПН України. - Одеса, 2014. - №6. - С. 11-15.
3. Гайдукевич С.Е. Средовой подход в инклюзивном образовании / С.Е.Гайдукевич // Инклюзивное образование: состояние, проблемы, перспективы. - Минск: Четыре четверти, 2007. - 34 с.
4. Дешлер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах / Д. Дешлер, Т. Лорман, У. Шарма // Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. - 2009. - №3. - С.9-14.
5. Диференційоване викладання в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. / О.М. Таранченко, Ю.М. Найда / За заг. ред. Колупаєвої А.А. - Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. - 124 с.
6. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене : наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. - Київ : Видавнича група «Атопоп», 2011. - 274 с.
7. Основи інклюзивної освіти навч.-метод. посіб. / За заг. ред. Колупаєвої А. А. - Київ АСК, 2012. - 308 с.
8. Инклюзивное образование : учеб. пособ. / Под. ред. Н. Велишко, Г.Булат. - Кишинёв, 2017. - 332 с.
9. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практич. посіб. /. Пер. з англ. - Київ: СПД-ФО Парашин І.С., 2010. - 296 с.
10. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів : навч.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. - Київ, 2010. - 96 с.
11. Колупаєва А.А. Методологічні та стратегічні виміри освіти дітей з особливими потребами у контексті освітнього реформування / А.А.Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. - 2018. - №1 (85). - С. 7.
12. Колупаєва А.А. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Е.А.Данілявічуте, С.В. Литовченко. - Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. -197 с. - 235 с.
13. Кочерга О.В. Психологія дітей з особливими потребами / О.В.Кочерга. - Київ : Ред. газ. з дошк. та почат. освіти, 2012. - 128 с.

- 14.Луценко І. Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності різнопрофільних фахівців в інклюзивному навчальному закладі / І.Луценко// Особлива дитина: навчання та виховання. - 2015. - №2 (74). - С. 35-44.
- 15.Луценко І.В. Актуальні питання діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі / І.В. Луценко// Особлива дитина: навчання і виховання. - 2016. - №4. - С. 7-13.
- 16.Маранчак Р.С. Інклюзивна освіта як одна із умов соціальної адаптації дітей з особливими потребами / Р.С. Маранчак, О.М. Василенко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». - Хмельницький, 2013. - №2. - С.128-132.
- 17.Мартинчук О.В. Емоційна компетентність педагога як умова успішного впровадження інклюзивної освіти // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. - Серія 19. - Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2016. - Вип. 32. - Ч. 1. - С. 200-205
- 18.Мартинчук О.В. Інклюзивна освіта: освітологічний контекст / О.В.Мартинчук // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 3 (54). - С. 146-150
- 19.Мартинчук О.В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі : Монографія. - Київ : Центр учбової літератури, 2018. - 430 с.
- 20.Миронова С.П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами / С.П. Миронова// Актуальні питання корекційної освіти.-2017. - №9.

Додаткова література

1. Нагорна О.Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. / О.Б. Нагорна. - Рівне, 2016. - 141 с.
2. Павелків Р.В. Дитяча психологія : навч. посіб. для студентів ВНЗ / Р.В.Павелків, О.П. Цигипало; М-во освіти і науки України. - Київ : Академвидав, 2010. - 432 с.
3. Планування спрямоване на кожного учня : посіб. з розроблення та впровадження індивідуальних навчальних планів. - Київ: Паливода А.В., 2012. - 86 с.
4. Працюємо разом: дитина з особливими потребами в школі. Довідник для батьків. Досвід Канади : посіб. - Київ : Паливода А.В., 2012. - 50 с.
5. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-методич. посіб. / А.А. Колупаєва, Е.А. Данілявічюте, С.В.Литовченко. - Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. -197 с.
6. Розвиток інклюзивного освітнього середовища в Запорізькій області: науково-методичний аспект : моногр. / Упор. Т.Є. Гура; ред. Т.Я.Озерова. - Запоріжжя : Статус, 2018. - 328 с.
7. Синьов В.М. Основи дефектології: навч. посіб. / В.М. Синьов, Г.М.Коберник. - Київ: Вища школа, 1994. - 143 с.
8. Скрипник Т.В. Стратегії класного менеджменту для інклюзивного середовища / Т.В. Скрипник// Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : збір. наук. праць: вип. 9, у 2 т. - Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. - Т. 2. - С. 215-223.
9. Спеціальна педагогіка : навч. посібник / О.В. Мартинчук, І.М. Маруненко, К.В. Луцька та ін.; за заг. ред. О.В. Мартинчук. - Київ, Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. -364 с.
10. Спільне викладання в інклюзивному класі: метод. матеріали. / Укладач – Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 70 с.
11. Стадненко Н.М. Методика діагностики готовності до навчання в школі дітей шестирічного віку / Н.М. Стадненко, Т.Д. Ілляшенко, А.Г.Обухівська. Інститут дефектології АПН України. Український науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи. - Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. - 20 с.
12. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : метод. посіб. / За заг. ред. Н. Софій. - Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. - 66 с.
13. Тарабасова Л.Г. Соціалізація особистості дитини в контексті дошкільної освіти / Л.Г. Тарабасова // Гілея: науковий вісник. - 2015. - Вип. 1 00. - С. 217-219.
14. Таранченко О.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / О.М. Таранченко, Ю. М.Найда. - Київ: Видавнича група «АСК», 2012.

15. Таранченко О.М. Соціальне інтегрування: ключовий концепт інклюзії / О.М. Таранченко // Особлива дитина: навчання і виховання. - 2017. - №3(83). - С. 7-15.
16. Універсальний дизайн в освіті : посіб. / Під заг. ред. Софій Н.З. - Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. - 76 с.
17. Федоренко О.Ф. Інклюзивне навчання: оцінювання досягнень учнів з особливими освітніми потребами / О.Ф. Федоренко // Особлива дитина: навчання і виховання. - 2018. - №2.
18. Федоренко О.Ф. Універсальний дизайн в сфері освіти: організації діяльності з опанування програми для всіх дітей / О.Ф. Федоренко // Особлива дитина: навчання і виховання. - 2018. - №1 (85).
19. Федорович І. Розумне пристосування. Від теорії до практики / І. Федорович. - Київ, 2017 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13736.pdf> (дата звернення: 19.09.2018).
20. Черкашенко В.О. Соціально-педагогічні проблеми соціалізації дітей з обмеженими можливостями // Наукова скарбниця освіти Донеччини : наук.-метод. журн. / Донец. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, Донец. нац. ун-т. - Донецьк, 2014. - №2. - С. 92-103.
21. Школа для кожного : посіб. / Упоряд. Байда Л.Ю. - Київ, 2015. - 60 с.

Додатки

Глосарій

Артрогрипоз – системна хвороба скелето-м'язової системи, що характеризується контрактурою і деформацією кінцівок, нерозвиненістю суглобів і м'язів, а також фіброзу.

Вторинні відхилення – порушення, відхилення, які виникають як наслідок процесу затриманого чи порушеного розвитку дитини і є основним об'єктом психолого-педагогічного дослідження.

Гіперкінезів – патологічні, раптові, мимовільні насильницькі рухи в різних групах м'язів.

Гнозис – пізнання, знання, - пізнання предметів, явищ, їх значення та змісту.

Дефект – будь-яка втрата психічної, фізіологічної чи анатомічної структури або функції чи відхилення від неї, які порушують нормальний розвиток дитини.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – є узагальненим терміном для групи захворювань, які проявляються в першу чергу порушеннями рухів, рівноваги та положення тіла. Причинами виникнення церебрального паралічу є порушення розвитку мозку або пошкодженням однієї чи декількох його частин, які контролюють м'язовий тонус та моторну активність (рухи). Одне з важких порушень психофізичного розвитку дітей.

Етіологія – теоретичний розділ медицини, який вивчає причини виникнення хвороб, зокрема інфекційних. Також часто це у вузькому розумінні визначають як окреслення безпосередньої причини хвороби, синдрому або патологічного стану. Виділяють такі причини хвороб: механічні (закриті та відкриті травми, струс, тощо). Фізичні (висока або низька температура, електричний струм, тощо). Хімічні (промислові та побутові токсичні речовини, тощо). Біологічні (дія патогенних бактерій, найпростіших, вірусів, грибків, пріонів, мікробних токсинів, тощо). Психогенні, включаючи соціальні (війни, дискримінація, урбанізація, тощо). Генетичні (спадкові)

Інклюзія – процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі. І, насамперед, тих, які мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Це процес реального включення осіб з інвалідністю в активне суспільне життя й однаковою мірою необхідне для всіх членів суспільства.

Клишоногість – захворювання опорно-рухового апарату; – це викривлення стопи, при якому хворий опирається не на підошву, а на зовнішній край стопи, внутрішній край піднятий та повернутий угору, утворюючи виражену увігнутість.

Компенсація – в розвитку дитини з особливостями психофізичного розвитку основну роль відіграє не первинний дефект, а його вторинні соціальні наслідки, його соціально-психологічна реалізація. Процеси К. не в змозі повністю виправити дефект, але допомагають подолати труднощі, які створює дефект.

Корекційна робота – система спеціальних прийомів, спрямована на подолання або послаблення проблем розвитку дітей.

Кривошия – деформація шиї вродженого чи набутого походження, що характеризується неправильним положенням голови (а саме нахилом її вбік та поворотом).

Остеомієліт – запалення кісткового мозку.

Остит – запалення кісткової тканини.

Параліч – відсутність довільних рухів внаслідок ураження мозкових рухових центрів або рухових шляхів центральної чи периферійної нервової системи. При деяких формах паралічу відсутність довільних рухів поєднується з наявністю мимовільних автоматизованих захисних рухів, патологічних співдружних рухів (синкінезій).

Парез – ослаблення довільних рухів, неповний параліч якого-небудь м'язу, групи м'язів.

Поліартрит – одночасне ураження кількох суглобів або послідовне поширення запального процесу з одного суглоба на інші.

Поліомієліт – гостре інфекційне захворювання, яке спричинює поліовірус. Хвороба здатна перебігати з ураженням ЦНС, з виникненням парезів і паралічів.

Праксис – адекватно координована дія, що супроводжується розгорнутим контролем, яка може змінитися у разі пошкодження головного мозку різної локалізації.

Синкінезія – представляє мимовільні мязові скорочення, що супроводжують виконання будь якого активного руху.

Сколіоз – захворювання опорно-рухового апарата, що характеризується викривленням хребта у фронтальній (боковій) площині з розворотом хребців навколо своєї вертикальної осі.

Спастична диплегія – це найпоширеніша форма ДЦП. Для цього захворювання найбільш характерним є порушення роботи рук і ніг, тобто тетрапарез, проте ноги страждають більше ніж руки.

Тетраплегія – параліч усіх чотирьох кінцівок. Виникає при пошкодженні верхнього відділу шийної частини спинного мозку або обох півкуль головного мозку (тяжка черепно-мозкова травма).

Навчально-методичне видання

**Моделювання інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми
потребами. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату**

Електронний навчально-методичний кейс

Упорядник: О.І. Цехмистро

Відповідальний за випуск: О.І. Цехмистро

Комп'ютерна верстка: О.І. Цехмистро

Оформлення обкладинки: А.В. Дружиніна

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
ім. М.В. Остроградського
Кафедра педагогічної майстерності та інклюзивної освіти
Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти

Редакційно-видавничий відділ ПОІППО
36029, м. Полтава, вул. Соборності, 64 ж
Тел. (0532)-56-38-52 E-mail: root@pei.poltava.ua

Розміщено на сайті ПОІППО ім. М.В. Остроградського
<http://poippo.pl.ua/nml/elektronni-vydannia-poippo>